

**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**1950-1951 BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇÜ
VE
BASINA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL ÇİMEN

İstanbul, Haziran 2019

**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**1950-1951 BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇÜ
VE
BASINA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL ÇİMEN

Danışman: Prof. Dr. Oya DAĞLAR MACAR

İstanbul, Haziran 2019

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Yüksek Lisans programı öğrencisi Hilal Gimen
1950-1951 Bulgaristan Tanklerinin
Göçü ve Basına Yansıması başlıklı tez çalışması.

Enstitümüz Yönetim Kurulu 31.05.2019 tarih ve 2019 / 495 / 01 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

UNVANI, ADI SOYADI

İMZA

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Oya Döğel Menek

JÜRİ ÜYESİ

Doç. Dr. Ahmet Ferit İltis

JÜRİ ÜYESİ

Dr. Öğr. Üyesi Hür Yaman Asal

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ETİK KURALLARINA UYGUNLUK YAZISI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Lisans ve Yüksek Lisans Eğitimimi tamamlamak üzere olduğum İstanbul Ticaret Üniversitesi kurucu ve yöneticilerine biz öğrencilerine kendi branşlarında zirvede olan Sayın Hocalarımızdan eğitim alma şansı tanıdıkları için çok teşekkür ediyorum.

Sayın Hocam; İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Prof. Dr. Oya Dağlar Macar, sadece tez çalışmamda verdiğiniz destek için değil lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında akademik katkılarınızın değeri ifade edilemezken aynı zamanda ben ve tüm öğrencilerinize verdiğiniz güven ve destek için çok teşekkür ediyorum. Bana inandığınız ve verdiğiniz güven için size sonsuz sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Siz öğrencilerinizin en büyük şansısınız.

Başta annem ve çocuklarım olmak üzere, onlara ait olmam gereken zamanlardan çaldığım halde lisans ve yüksek lisans döneminde bana anlayış gösterip destek olan tüm sevdiklerime çok teşekkür ediyorum.

Yine lisans ve yüksek lisans dönemlerimin gizli kahramanı Dilara Şensivas'a yazmakla bitiremeyeceğim yaptığı her şey için çok teşekkür ediyorum.

Ve Sayın Eşim Abdulhalik Çimen'e çok teşekkür ediyorum. Akademik camiada her ne kadar var olabilirdiysem bu kendisinin maddi manevi desteği sayesinde. Kendisine minnettarım.

ÖZET (ÖZ)

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminden itibaren yürütülen iskân politikası sayesinde Anadolu'dan Balkanlara çok sayıda Müslüman Türk nüfus yerleştirilmiştir. 19. yüzyılda söz konusu göç tersine dönerek Balkanlardan Anadolu'ya doğru yön değiştirmiş ve siyasi gelişmelere paralel olarak Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Balkanlarda Türk azınlığın en yoğun olduğu ülkelerden biri Bulgaristan'dır. Buradaki azınlıkların durumu iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin seyrine göre bazı dönemlerde önemli değişikliklere uğramıştır. Soğuk Savaş bu dönemlerden biridir. 1950-1951 tarihinde Bulgaristan Türklerinin zorunlu göçe mecbur edilmesi ile iki yüz bin kişilik Türk nüfusu Türk topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. 1968-1978 yılları arasında da göçler devam etmiş, 1984-1989 tarihleri arasında ise Bulgaristan'ın sistematik politikasının bir ürünü olarak Türkiye'ye bir başka zorunlu göç dalgası gelmiştir. Bu çalışmada, 1950-1951 tarihleri arasında gerçekleşen göç ele alınmıştır. Söz konusu göçün dünyadaki ve Türkiye'deki siyasi konjonktüre bağlı olarak sebepleri, göçün gerçekleşmesi sırasında yaşanan sorunlar ve bunların politik yansımaları hem Türk ve yabancı literatür hem de Türk (Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Zafer, Hürriyet gazeteleri) ve yabancı basına (The New York Times gazetesi) dayalı olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu göç, Gönüllü göç, Bulgaristan Türkleri, Soğuk Savaş.

ABSTRACT

Since the foundation period of the Ottoman Empire, a large number of Muslim Turkish populations were settled from Anatolia to the Balkans through the settlement policy. In the nineteenth century, the migration was reversed and changed from the Balkans to Anatolia and continued in the Republic period in parallel with the political developments.

In the Balkan region, Bulgaria is one of the countries where the Turkish minority is the most populous. The situation of the minorities in this area has undergone significant changes in some periods depending on to the political relations between the two countries. Cold War era is one of these periods. The Turkish population of two hundred thousand people was forced to migrate to the Turkish territory in 1950-1951 with the necessity of compulsory emigration of the Turks of Bulgaria. Migrations continued between 1968-1978 period and in the 1984-1989 period as a product of Bulgaria's systematic policy, Turkey has faced another wave of forced migration. This study deals with the migration of the Bulgarian Turkish minority, between 1950-1951. Causes of the migration, problems during immigration, political reflections will be examined based on not only the Turkish literature and press such as Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Zafer, Hürriyet newspapers, but also foreign literature and press sources as The New York Time's.

Key Words: Forced migration, Voluntary migration, Bulgarian Turks, Cold War

İÇİNDEKİLER

ÖZET (ÖZ)	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
GİRİŞ	8
1. BÖLÜM: TARİHSEL SÜREÇTE BULGARİSTAN TÜRKİYE İLİŞKİLERİ. 12	
1.1. Tarihsel Süreçte Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler.....	12
1.2. Göç ile İlgili İki Ülke Arasında Yapılan Antlaşmalar	19
1.3. Günümüzde Bulgaristan'daki Türk Nüfusu	23
2. BÖLÜM: BULGARİSTAN'IN AZINLIK POLİTİKALARI	26
2.1. Bulgaristan'da Azınlık Politikaları ve Bu Politikaların Sürekliliği	26
2.2. Soğuk Savaş Döneminde İki Ülkenin Uluslararası Alandaki Durumları ve Birbirleriyle İlişkileri	31
2.3. 1950-1951 Tarihli Bulgaristan Türklerinin Göçünün Sebepleri	35
2.4. 1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Göçü Sırasında Yaşanan Sorunlar.....	45
2.4.1. İki Ülke Arasında Yaşanan Siyasi Sorunlar	45
2.4.2. Göç Sırasında Bulgaristan Türklerinin Yaşadığı Sorunlar	52
3. BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN GÖÇMEN POLİTİKALARI	53
3.1. Türkiye'nin Bulgaristan Göçmenlerine Karşı Tutumu	53
3.2. Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin İskanı.....	59
3.3. Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Yaşadıkları Diğer Sorunlar	62
3.4. 1950-1951 Göçünü Diğer Göçlerden Ayıran Özellikler.....	63
SONUÇ	67
KAYNAKÇA	70

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- a.g.e** : Adı Geçen Eser
- a.g.m** : Adı Geçen Makale
- bkn.** : Bakınız
- der.** : Derleyen
- Ed.** : Editör
- BM** : Birleşmiş Milletler
- NATO** : North Atlantik Treaty Organization
(Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü)
- s.** : Sayfa
- S.** : Sayı

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Yıllara Göre Gerçekleşen Göçler	14
Tablo 2. 1940-1949 Dönemindeki Göçmen Sayısı	15
Tablo 3. 1950-1951 Yılları İçinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı	17

GİRİŞ

Balkan Coğrafyasında gerçekleşen göçlerde, göçe zorlayan yönetimlerin hedefi halk üzerinde hâkimiyet kurmaktır. Bu hâkimiyeti kurabilmek için de, göçe zorlama ve asimilasyon araç olarak kullanılmıştır. Yirminci yüzyıldan itibaren asimilasyon politikaları yerine mecburi göç aracılığıyla farklı kimliklerin Balkan coğrafyasından zorla göç ettirilmesi yöntemi kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse Bulgaristan kurulmadan önce Müslüman nüfusun yüzde elliden fazla olması nedeniyle, bağımsız olan Bulgaristan'da birlikte yaşamak yerine Türkleri göçe zorlamak tercih edilmiştir. Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen zorunlu göçler ise anlaşmalara dayandırılmıştır. Anlaşmalar yoluyla da olsa göçe zorlama "göçürülmedir". Göçürülme belirli bir coğrafyadaki insan topluluğunun köklerinden koparılıp yeni bir yaşama geçmeye zorlanmasıdır.¹

Bulgar Devleti'nin bulunduğu coğrafyada Tuna ve Vidin'e kadar bütün Bulgaristan, Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı bu tarihten itibaren bu topraklarda hüküm süren feodal anarşiyi sonlandırmış ve köylüyü ezen eski boylara son vererek düzenli bir devlet teşkilatı kurmuş, tarıma dayalı bir toplumun şekillenmesini sağlamıştır. Osmanlı hâkimiyeti bu topraklarda beş yüz yıl devam etmiştir.²

Osmanlı İmparatorluğu kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme dönemlerinde ekonomik, toplumsal ve siyasi gelişme ve değişimlere bağlı olarak farklı iskân politikaları yürütmüştür. Devletin ilk dönemlerinde yeni toprakların elde edilmesiyle konar-göçer aşiretler bu topraklara yerleştirilerek dışa dönük bir iskân siyaseti izlenmiştir. Duraklama ve gerileme dönemlerinde ise çeşitli sebeplerle yerlerini

¹ Ali Asalan, "**Balkanlarda Yaşanan Göç mü Göçürülme mi?**", Ali Fuat Örenç- İsmail Mangaltepe, ed. **Balkanlar ve Göç**, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2013, s.2-3

² Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Dördüncü Baskı, İstanbul: Kronik Kitap: 39, Osmanlı Tarihi Dizisi: 14, Ocak 2018, s. 19-20

terk etmek zorunda kalan göçmenler boş ve harap sahalara yerleştirilerek bu toprakların tarıma açılması hedeflenmiştir. Yerleşik nüfusu korumayı amaçlayan devletin baskısı göçmenlerin kendi istekleri doğrultusunda düzensiz yerleşimlerine neden olduğu için devlet yönetimi iskân konusunda sıkıntılar yaşamıştır.³

Osmanlı Devleti topraklarına kattığı her yeni coğrafyada kendi siyasi, sosyal, kültürel iradesini oluşturabilmek için bu yeni topraklara kendi nüfusunu yerleştirmeyi politika edinmiştir.⁴ Bu politika fethedilen Balkan coğrafyasında da gerçekleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu için Anadolu ne kadar önemliyse Rumeli de o kadar önemlidir. Hatta bazı durumlarda belki daha da önemli görülmüştür. Eski Büyükelçi Bilal Şimşir'e göre; "*Rumeli Başkent İstanbul'un hinterlandı ve koruyucu kalkanıdır.*" İmparatorluğun jeopolitik dengesi ve İstanbul'un güvenliği için Rumeli'nin Türkleştirilmesi çok önemli görülmüş ve yoğun bir Türk nüfusu bu coğrafyaya yerleştirilmiştir.⁵ Bu yüzden Balkan Coğrafyası Osmanlı İmparatorluğu için kuruluşundan itibaren stratejik bir öneme sahip olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girdikten sonra Balkanlar başta olmak üzere Osmanlı'ya bağlı toprakların yavaş yavaş kaybedilmeye başlanması ile bu topraklardan Anadolu'ya geri dönüşler başlamıştır. Bu geri dönüşlerin başında Bulgaristan topraklarının kaybı ile başlayan süreç uzun döneme yayılmış ve devamlılık arz etmiştir. 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türk ulus-devletinin kuruluşundan itibaren göç, Türk toplumunun sosyal, politik ve ekonomik yapısının önemli bir bileşeni olmuştur.⁶

Bu çalışmanın da odak noktası olan zaman dilimini kapsayan 1923-1960 dönemi, Türkiye'de ulus-devlet kuruluşunun ilk aşamalarını kapsar. Bu dönem boyunca, yeni çizilen sınırlar üzerinde gelişen göç önemli bir politik araç olmuştur.⁷ Türk toplumunun "göç" kavramı ile karşılaşması geniş ölçüde İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Bu rastlaşma bireysel olarak değil daha çok "göç" bir devlet

³ Yusuf Halaçoğlu, **18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 2-3

⁴ Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Arı Yayıncılık, 2004, s.106

⁵ Bilal N. ŞİMŞİR, **Bulgaristan Türkleri**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 3.Basım, Kasım 2012, s. 17-18

⁶ Ahmet İçduygu, Kristen Biehl, **Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi**, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı, Ahmet İçduygu, ed., **Kentler ve Göç; Türkiye, İtalya, İspanya**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2012 s.10

⁷ a.g.e.

politikası olarak ele alınmıştır bu dönemde. ⁸Kurulduğu tarihten itibaren göç alan ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti, göçün getirdiği birtakım sorunlarla başa çıkabilmek ve göçü kontrollü bir hale getirebilmek için bir takım göç politikalarını oluşturmuş ve yasalar çıkararak bu politikalarını yasal bir nizama sokmuştur.

Örneğin, 1934'te devlet, Müslüman ve Türk nüfusların Türkiye'ye göçüne yasal bir zemin sağlamak amacıyla (2510 sayılı) İskân Kanununu çıkartmıştır. Bu kanun, Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı göçmenlerin ve mültecilerin Türkiye'ye yerleşmelerini açıkça yeğliyor ve bu gruba vatandaşlığa kolay erişim, ekonomik entegrasyonları için tarım toprakları ve evler verilmesi gibi çeşitli yasal ve ekonomik haklar tanımıştır.⁹ Bu yasal düzenleme bir yandan Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olanların Türkiye'ye göçmen ya da mülteci olarak gelmelerinin önünü açarken, diğer yandan bu tanıma uymayanların göçmen ya da mülteci olarak Türkiye'ye gelişlerini önlemeyi hedeflemiştir.¹⁰ Genç Cumhuriyet dönemine rastlayan bu göç politikaları yeni kurulan ulus-devlet yapılanması için toplumun homojenleşmesinde kullanılan etkili bir araç olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti bu süreçte birtakım uluslararası beyanname ve sözleşmelere de imza atmıştır. BM tarafından oluşturulan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde 14. Madde iltica hakkını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınmak ve bu ülkeler tarafından mülteci işlemi görmek hakkına sahiptir.”

Bu konudaki diğer BM düzenlemeleri ise, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü'dür. İltica ve göç konusundaki hukuksal düzenlemelere bu iki belge temel oluşturmaktadır.¹¹ 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Türkiye Cumhuriyeti İskân Kanununda belirlediği “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olma” şartını muhafaza etmeye çalışmıştır.

⁸ Neriman Abadan Unat, Bitmeten Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,3. Basım, 2017, s. 1

⁹ Ahmet İçduygu, a.g.e., s.12

¹⁰ Ahmet İçduygu, **Türkiye’de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada “Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak”**, Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski, Ed., **Türkiye’ye Uluslararası Göç**, İstanbul: Kitap Yayınevi, Ocak 2010, s.26

¹¹ Cansu Akbaş Demirel, **Türkiye’deki Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları**, Lülüfer KÖRÜKMEZ ve İlkey SÜDAŞ, Edt., **Göçler Ülkesi**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Kasım 2015, s.52

Aynı şekilde değişen göç koşulları, gelişmiş AB ve gelişmiş ülkeler ile uyum sağlayabilmek için T.C. 1994 yılında İltica Yönetmeliği ile göç politikasını belirlemiştir. Ancak İltica Yönetmeliğinde de “Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlılık “koşulu muhafaza edilmiş, sadece yabancıların mülteci olarak gelişlerine ve üçüncü bir ülkeye geçişlerine kolaylık sağlanmıştır.

2000’li yıllarda AB uyumu da göz önünde tutularak bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin; 2003 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun,2005 İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı ve 2006 İskân Kanunu Türkiye’de göçe yönelik resmi bakış açılarındaki değişim eğilimlerini ve direnme noktalarını göstermeleri açısından önemlidir.¹²

Kavramsal Çerçeve;

Türk Dil Kurumu’na göre göç: “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.*”¹³olarak tanımlanmıştır.

Göç en basit anlamıyla ‘yer değiştirme’ olarak açıklanabilir. Göç, kelimenin kökü itibariyle göçmeyi, yıkılmayı, insanın köküyle bağının koparılmasını da içinde barındırmaktadır. İnsanın hayat hakkını elinde görme, boyun eğdirme, göç, şiddet kullanma ve son aşamada savaş olarak şekillenen silsilenin, belki de en ağır merhalesi göçe zorlamadır.¹⁴

Göç kişinin yeni şartlara daha iyi uyum sağlayabilmek maksadıyla ya da tabi, iktisadi, siyasi ve benzeri mecburiyetler neticesinde yaşadığı cemiyeti veya sosyal çevreyi değiştirmesi, yabancı olduğu çevre ve insan topluluğuna katılması hadisesidir.

Birleşmiş Milletlere göre;

“*Bir nüfus hareketinin göç olarak nitelendirilebilmesi için gidilecek olan yerde bir yılı aşkın süre ile kalmak ve sürekli kalmak amacıyla gitmiş olmak amacını taşıması gerekmektedir.*”¹⁵

¹² Ahmet İçduygu, a.g.e., s.32

¹³ www.tdk.gov.tr (erişim tarihi: 21.12.2018)

¹⁴ H. Yıldırım Ağanoğlu, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihi GÖÇ**, İstanbul: Kum Saati Yayınları.3. Baskı, Kasım2001, s.17.

¹⁵ Barış Özdal ,Ed., **Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye**, Bursa: Dora Basım-Yayın,2018, s. 7

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)'ne göre:

*“İnsanların grup halinde veya bireysel olarak uluslararası bir sınırı geçmeleri veya yaşadıkları ülke içinde yer değiştirmeleri hareketi göç olarak tanımlanmaktadır. Göç süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Bu nüfus Hareketlerine mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, ekonomik ve diğer farklı amaçlarla göç eden kişiler de dahil edilmektedir.”*¹⁶

Avrupa Birliği (AB)'nin Göç Portalı (Immigration Portal)'na göre göç:

“AB üyesi olmayan bir devletten gelen kişinin veya kişilerin, AB üyesi devletlerin topraklarında belli bir süre ikamet etmesi hareketi” olarak tanımlanmıştır, ayrıca AB şartlarına göre bu ikamet süresinin 12 ayı geçmemesi gerekmektedir.¹⁷

Kemal Karpat'ın tanımına göre göç;

“Asıl yerinden, ulaşmak istenen yere harekettir.” Ve Karpat'a göre; *“Göç olayı insanlık tarihiyle başlamıştır”*.¹⁸

Özer Ozankaya ise göçü;

“Bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere gitmeleri “ şeklinde ele almıştır.¹⁹

Göç için genel bir tanımlamayı şu şekilde yapabiliriz: Göç, ideolojik, siyasi ya da ekonomik nedenlerle veya coğrafi koşulların değişmesi sonucu yaşanan coğrafyadan başka bir coğrafyaya, kısa süreli ya da süresiz olarak, kişilerin ya da kitlelerin yerlerini değiştirmeleridir.²⁰

Yapılan tanımlara baktığımızda bir nüfus hareketinin göç olarak nitelendirilebilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerektiği sonucuna varılmaktadır. İlk olarak göç ile gerçekleşen nüfus hareketinin iki farklı yerleşim yeri arasında ve belirli bir zaman diliminde gerçekleşmiş olması gerekmektedir.²¹

¹⁶ Richard PERRUCHOUD, Ed., **Göç Terimleri Sözlüğü**, No 18, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22

¹⁷ European Commission, EU Immigration Portal, 2015, http://ec.europa.eu/immigration/glossary_en.glosl, (e.t. 01.02.2016)

¹⁸ Kemal Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, İmge Kitabevi, Ankara ,2003, s.3

¹⁹ Özer Ozankaya, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Savaş Yayınları, 1984, s. 56

²⁰ Cemal Yalçın, a. g. e., s.13

²¹ İbrahim Yıldız, **Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası**, Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları, 2018, s. 6

Göçün çeşitlerini göç için oluşan nedenlere göre, göç edilecek coğrafi alana göre, göç edilmiş coğrafyada ne kadar zaman geçirileceğine göre ve göç eden kişi sayısına göre kategorize edilebilir.²²

Göçü sağlayan faktörlere göre göç tipleri Serbest Göç-Zorunlu Göç olarak ayrılabilir.

Serbest Göç, kişi ya da kitlelerin yaşam şartlarını daha iyi hale getirmek, ekonomik imkanlarını arttırabilmek, daha iyi çalışma koşullarına ulaşabilmek, daha iyi sosyal imkanlara kavuşmak gibi amaçlarla kişi veya kitlelerin kendi isteği ile gerçekleştirdiği yer değiştirme olayı olarak tanımlanabilir.²³ Gönüllü göç olarak da adlandırılmaktadır ve bu tanım olumlu bir ifade içermektedir. Yeni yerler görmek, refah seviyesini arttırmak amaç edinilebilir. Topluluk üzerinde zorlayıcı bir durum söz konusu değildir.²⁴

Zorunlu Göç hallerinde ise birey kendi inisiyatifi ile karar alamaz. Başka bir irade tarafından göç etmeye zorlanır ya da mecbur bırakılır.²⁵ Sosyal sıkıntılar, ekonomik problemler ve mal ve can güvenliğinin yetersizliği birey ya da kitleleri isteksizce, iradesi dışında göç etmeye mecbur bırakır. Zorunlu göçlerin, daha çok bir ülkenin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık, savaş ve yoğun terör olaylarından kaynaklandığı bir gerçektir.²⁶

Zamana faktörüne göre göçleri Mevsimlik Göç ve Daimî Göç olarak inceleyebiliriz. Mevsimlik Göçlerde amaç ekonomik kazançtır. Farklı üretim bölgelerinde belirli bir zamana bağlı kalmak suretiyle göç gerçekleşmektedir. Daimî Göçler ise bir süreye bağımlı kalmadan devamlılık amacıyla yer değiştirir.

Göçün gerçekleştiren yoğunluk durumuna göre göç; Kitlesele Göç ve Bireysel Göç olarak kategorize olur. Kitle Göçü, afetler, savaşlar, siyasi irade baskıları gibi nedenlerden dolayı sayıca çok fazla insan gruplarının göç etmesi olayıdır.²⁷ Bireysel Göç ise bireyin tek başına göç etmesini ifade eder.

²² Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,1979, s.21

²³ a.g.e., s.22-23

²⁴ Zeynep Gökçe Akgür, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik 1979-1990**, Ankara: Ticaret ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s.55

²⁵ Taylan Akkayan, a.g.e., s.23

²⁶ Cemal Yalçın, a.g.e, s.18

²⁷ Nedim İpek, **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Trabzon: Serander Yayınları, 2006, s.17

Göçmenlerin göç ettikleri coğrafyaya göre göç türlerini İç Göç ve Dış Göç olarak ayırdığımızda kendi ülke sınırları içinde gerçekleşen göçler İç Göç, farklı bir ülkeye yapılan göçler Dış Göç olarak adlandırılır.

Bir başka terim olan Transit Göç ise, ülkesinden ayrılan bir göçmenin gitmek istediği ülkeye varmak için başka ülke topraklarından geçme durumu anlamındadır. Bu tür göçmenlere de transit göçmen denir.

Son yıllarda fazlasıyla duyduğumuz Yasadışı Göç kavramı, uluslararası hukukta tanımlandığı şekliyle: “*Doğrudan veya dolaylı olarak parasal veya maddi başka çıkar elde etmek için bir kişinin uyrukluğunu taşımadığı veya daimî ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasadışı girişinin temini*”²⁸ anlamına gelmektedir

İltica kavramı ise, siyasi görüşleri, dini inançları ya da bağlı bulunduğu ideolojileri dolayısıyla zarar göreceğini düşünen kişinin kendi mensubu bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye gitmek zorunda olması durumunu niteler.

Uluslararası göç unsurunun aktörlerinin tanımları ise şöyledir;

A) Göçmen:

Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımına göre göçmen: dışarıdan bir zorunluluk olmadan kişisel rahatlık amacıyla ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsamaktadır.²⁹

Avrupa Birliği’nin tanımına göre göçmen: “*vatandaşı olduğu yerin dışında istemli veya istemsiz bir şekilde bir yılı aşkın bir süre kalmak niyetiyle yer değiştiren kişi*”³⁰ olarak tanımlanmıştır.

Serbest Göçmen; İskân Kanunu’nda belirtilen tanımı ile serbest göçmen, Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip, devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul olunanlardır.³¹

²⁸ EGM. **Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç**, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Daire Başkanlığı,2001, s.294

²⁹ Uluslararası Göç Örgütü, op. Cilt., s. 22, Barış Özdal, Ed., **Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye**, Bursa: Dora Basım-Yayın, 2018, s.11

³⁰ European Commission, **Migration and Home Affairs**, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/network/european_migration_network/glossary/indeks_m_en.htm, (e.t. 01.02.2016)

³¹ İskan Kanunu, 9931, www. Mevzuat. Gov. Tr (e.t. 12 Nisan 2019)

İskanlı Göçmen 5543 sayılı İskân Kanunu'nda iskanlı göçmen, *“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskanları sağlananlardır.”*³²

B) Sığınmacı:

İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nin 3. Maddesine göre;

*“İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı”*³³ olarak tanımlanmıştır.

C) Mülteci:

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesinde Mülteci kavramı şöyle tanımlanmaktadır:

*“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı ,dini, tabiiyeti ,belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden ,zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan , ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen ; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan ,oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır.”*³⁴

Göçün çokça tanımı olduğu gibi aynı zamanda birçok bilim dalı kendi disiplinler karakteristiği ve içeriği bakımından göç konusunu incelemiştir. Biyoloji ve zoolojinin göç tanımına yaklaşımı ‘bir grup ya da tek başına canlının belirli zamanlarda yer değiştirmesi’ olarak ifade edilir. Coğrafya biliminin konusu olarak görülen göç sosyal bilimlerin, ekonominin, demografik bilimin, hukukun, sosyolojinin ve iktisadın da konu edindiği bir olgu haline gelmiştir.³⁵

³² İskân Kanunu, Kanun no:5543, Resmî Gazete, 26 Eylül 2006, www.resmigazete.gov.tr (e.t. 12 Nisan 2019)

³³ İbrahim Yıldız, a.g.e., s. 13

³⁴ 1951-Cenevre-Sözleşmesi-1.pdf, www.multeci.org.tr,(e.t.5 Aralık 2018)

³⁵ Alaattin Aköz-Doğan Yörük, Ed., **Konya Araştırmaları- Göç ve İskân**, Konya: Palet Yayınları, Aralık 2017, s. 14

Günümüzde göçlerin doğru analiz edilebilmesi için çeşitli kuramlar ortaya konmuştur. Bu kuramlardan bir tanesi olan “toplumsal ağ” kuramını yorumlayan Thomas Faist göçü yorumlarken uluslararası göçlerin niteliği ile ilgilenmiş ve göçün aktörlerinden bahsetmiştir. Bu aktörler ulus-devletler, kişiler hatta şirketler olabilmektedir. Dolayısıyla gerçekleşen bir göçü değerlendirirken çok boyutlu yaklaşmak daha doğru olacaktır.³⁶

Bu çalışmada ise göçü konu alan ana kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Prof. Dr. Kemal Karpat tarafından yazılan Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler adlı eserde Osmanlı Döneminden başlanılarak göçün tanımı, göçün etkileri, çeşitli coğrafyalardan Anadolu’ya gerçekleşen göçler ve bu göçlerin etki ve sonuçları ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Emekli Büyükelçi Bilal N. Şimşir’in Bulgaristan Türkleri adlı kitabı Bulgaristan’daki Türklerin tarihine ışık tutan ana kaynaklardandır. Yine emekli Büyükelçi Hüseyin Avni Bıçaklı Bulgaristan’da Türklerin geçirdiği süreçleri Bulgaristan’da değişen yönetim sistemleri üzerinden dönemlere ayırarak anlatan ana kaynaklardandır.

Bulgaristan ile Türkiye arasında yaşanan göçler ve dönemselsel olarak siyasi tarih açısından göç konusunun değerlendirilmesi için Oral Sander’in Siyasi Tarih, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, Türk Dış Politikası adlı eserlerine baş vurulmuştur.

Yine göçün gerçekleştiği dönemin siyasi olaylarına uluslararası ilişkiler perspektifinden bakabilmek için Baskın Oran’ın Türk Dış Politikası adlı seri kitaplarından yararlanılmış ve konuyu desteklemesi için Faruk Sönmezoğlu’nun Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi adlı eserine baş vurulmuştur. Dönemin iktidarını dış politika yaklaşımını anlayabilmek için Hüseyin Bağcı’nın DP Dönemi Türk Dış Politikası eseri incelenmiştir. Erol Mütercimler ve Mim Kemal Öke’nin Düşler ve Entrikalar adlı kitabında ise Demokrat Parti dönemini ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Belgelerle konunun desteklenebilmesi için İbrahim Kamil’in eseri Bulgaristan Türkleri ve Göçler adlı seri kitapları incelenmiştir.

³⁶ Thomas Faist, **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003, s.82, 83

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin uğradığı sıkıntıları anlamak için İlker Alp; Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989), Beğlan Toğrol ; Direniş ve Justin Mc Carthy ; Ölüm ve Sürgün adlı eserlere baş vurulmuştur.

Göç ve etkilerini anlayabilmek için Cemal Yalçın; Göç Sosyolojisi, Taylan Akkayan'ın Göç ve Değişme, Ahmet İçduygu; Kentler ve Göç, Barış Özdal; Uluslararası Göç ve Nüfus Harketleri Bağlamında Türkiye, Aslı Şirin Öner; Uluslararası İlişkilerde Göç adlı eserlerinden faydalanılmıştır.

Göçmenlerin iskanı ile ilgili olarak A. Halaçoğlu; 18.yy.'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi kitabına başvurulmuştur.

Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu'nun 89 Göçü adlı eserleri 89 Göçü ve öncesindeki göçlerle farklılıklarını ve benzerliklerini kıyaslamak konusunda kaynak olarak incelenmiştir.

Göçle ilgili yabancı kaynakların yaklaşımlarını anlayabilmek için Ali Eminov; Turks and Other Muslim in Bulgaria, R.L. Wolf; The Balkans in Our Time adlı eserler, M. Teitelbaum; Immigration, Refugees, and Foreign Poicy , K.M. Greenhill; Weapons of Mass Migration adlı eserler incelenmiştir.

Z. Aslan; Türk- Bulgar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'nin Bulgaristan'da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Politikası: 1923-1950, S. Dokuyan, Bulgaristan Türklerinin İkinci Dünya Savaşı Ardından Anadolu'ya Göçleri, A. Halaçoğlu; Bulgar Mezalimi, R. Kaplanoğlu; Türklerin Unutmak İsteddiği Büyük Acılar: Rumeli'den Bursa'ya Göçler, A. Tanoğlu; Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi başvuru makaleler arasındadır. Ayrıca konuya yabancı kaynakların nasıl yaklaştığını anlayabilmek için yabancı makalelere de yer verilmiştir.

Bu tezin amacı Bulgaristan'dan 1950-1951 yıllarında Türkiye'ye gerçekleşen Türk azınlığın göçünün sebepleri, göçün gerçekleştiği sırada yaşanan olayları, yaşanan bu göçün diğer göçlerden farkını, ortaya çıkan siyasi ve sosyal sorunları ve göçün sonuçlarını uluslararası ilişkiler perspektifinden inceleyip yorumlamak ve bunu yaparken de basının bu göç olayını nasıl yansıttığını ortaya koymaktır. Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için öncelikle göçle ilgili temel kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Konu ile ilgili literatür taraması yapılırken ana kaynakların yanında gazete arşivlerinden de yararlanılmıştır. Dönemin Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam, Zafer Gazeteleri arşivleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve edinilen veriler konu ile ilgili ana kaynaklar ile eşleştirilerek ana taslak oluşturulmuştur. Ayrıca yabancı basının 1950-1951 Bulgaristan Türklerinin göçüne bakışının anlaşılabilmesi için The New York Time's gazetesinin konuyla ilgili haberleri incelenmiştir.

Çalışmanın resmî belgelerle desteklenebilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları analiz edilmiş ve konuyla ilgili kısımlar tez içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak göç ve göç ile ilgili kavramların açıklanması yapılmıştır. Konu ile ilgili ulaşılabilen ve çalışmada başvurulmuş kaynakların içerikleri hakkında literatür taraması kısmında yer verilmiştir. Ve çalışmada izlenen yöntem metodoloji kısmında anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ilk olarak tarihsel süreçte Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler anlatılmıştır. Bu göçler sırasında kaç kişinin göç ettiği ve gerçekleşen bu göçlerin sonuçları değerlendirilmiştir. Bu bölümde ikinci olarak Bulgaristan ve Türkiye arasında tarihsel süreçte gerçekleşen antlaşmalar ele alınmıştır. Günümüzde Bulgaristan'daki Türk nüfusunun sayıları, hangi bölgelerde yaşadıkları ve diğer Müslüman gruplar hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ilk olarak Bulgaristan'ın tarihsel süreçte uyguladığı azınlık politikaları anlatılmıştır. Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Göçün sebepleri, her iki ülke açısından ele alınmıştır. Göç sırasında yaşanan sorunlar iki ülke arasındaki siyasi sorunlar ve göçmenlerin yaşadığı sorunlar olarak iki aşamada incelenmiştir. Türkiye Devleti'nin göçmenlere karşı tutumu, yapılan resmi yardımlar, sivil halkın tutumu ve izlenen politikalar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Türkiye'ye gelen göçmenlerin iskânı ve Türkiye'nin iskân politikaları incelenerek, Türkiye'ye geldikten sonra göçmenlerin yaşadığı sorunlara yer verilmiştir. Son olarak, bu bölüm içerisinde 1950-1951 göçünün diğer göçlerle farkları analiz edilmiştir.

Sonuç kısmında ise dönemin siyasi koşulları ile bağlantılı olarak, çalışılan göçün genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

1. BÖLÜM: TARİHSEL SÜREÇTE BULGARİSTAN TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1.1. Tarihsel Süreçte Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçlere Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi olarak baktığımızda iki dönem arasındaki fark şudur: Cumhuriyet öncesi gerçekleşen göçlerin savaşlar sonucunda göçe mecbur edilerek, zorunlu göç olarak gerçekleştiğini ancak Cumhuriyet Döneminde gerçekleşen göçlerin Bulgaristan ile yapılan antlaşmalar sonucunda gerçekleşmiş olduğunu görebiliriz.³⁷

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan göçlerde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve 1912-1913 Balkan Savaşları temel dönüm noktalarıdır. Türk Tarihi'nin en büyük bozgunlarından olan bu iki savaş İmparatorluğun Balkan topraklarının kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu durum Rumeli'den Anadolu'ya tersine göç hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁸

93 Harbi'nin dönüm noktası kabul edilmesinin nedeni bu savaştan sonra Bulgar Prensiğinin kurulmuş olması ve kendi homojen ulus yapılanmasını sağlamaya çalışmasıdır. Oysaki 1876 yılında Tuna Vilayetinin altı sancağını içine alan bölgede (Niş sancağı dışında) 1.130.000 Bulgar yaşarken 1.120.000 Türk yaşamaktadır. Bulgaristan'ın güneyindeki İslamiye ve Filibe sancaklarında ise 483.000 Bulgar yaşarken 681.000 Türk yaşamaktadır.³⁹Bu istatistikler doğrultusunda Bulgaristan'ın kendi nüfusuyla aşağı yukarı eşitlik gösteren Türk nüfusunu yok sayıp homojen bir ulus yapılanması isteği doğrultusunda Türk nüfusa yönelik baskılarını arttırdığı sonucuna varılabilir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için uygulanan politikalar zamanla Türk nüfusuna karşı bir zulme dönüşmüştür. Bilal N. Şimşir'e göre;

“1877-1878 Savaşından sonra bir milyon kadar Türk, çok kanlı biçimde yerlerinden sökülüp göçe zorlanmıştır. On binlerce Rumeli Türkü kılıçtan geçirilmiştir. Yarım milyon kadar Rumeli Türkü de daha 1877-78 yıllarında katliamdan, açlıktan,

³⁷ Levent Kayapınar, **Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan'dan Gelen Göçmenler Üzerine**, N. E. Hacısalihoglu ve M. Hacısalihoglu, Ed , **89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç** , İstanbul: BALKA&BALMED, 2012 s. 393

³⁸ Barış Özdal, a.g.e., s.91

³⁹ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 26-27

soğuktan, salgın hastalıklarından hayatını kaybetmiştir. Buna rağmen Bulgar Prensiğinde çok miktarda Türk nüfusu kalmıştır.” ⁴⁰

Şimşir’in deyimiyle “*Kılıç artığı bu Türk kitlesi Bulgar Prensiği nüfusunun üçte birini aşıyordu.*” ⁴¹

Gerçekleştirilen bu zulümler neticesinde 1877-1891 yılları arasında 495.339 kişi Anadolu’nun farklı yerlerine yerleştirilmek üzere İstanbul’da bir araya gelmiştir. ⁴²

Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin seyrine göre göç eden nüfus sayısında artış ve düşüşler görülmektedir. Bu duruma örnek vermek gerekirse 1893-1902 tarihleri arasında Bulgaristan’dan göç eden nüfusun sayısı 70.603’dür. ⁴³

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gerçekleşen ikinci büyük göç dalgası 1912 Balkan Savaşı sonrasında yaşanmıştır. 93 Harbi’nin demografik etkileri ekseriyetle Bulgaristan’da olmasına karşın, 1912-1913 Balkan Savaşları’nın Balkanlarda bulunan Osmanlı topraklarının genelinde yaşanması nedeniyle sivil can kaybının ve göçmen sayısını hesaplamak güçleşmektedir.⁴⁴ Dönemle ilgili kaynaklara bakıldığında farklı rakamların ortaya çıkmasının nedeni de budur. Örneğin; Justin McCarthy’nin Türkiye İçişleri Bakanlığı’nın istatistiklerine dayandırdığı verilere göre 1912 ile 1920 yılları arasında Balkanlardan gelen Müslüman mültecilerin sayısı 413.922’dir.⁴⁵ Ali Eminov “Turks and Other Muslim Minorities in Bulgaria” adlı eserinde göç edenlerin sayısını 350.000 olarak aktarmıştır.⁴⁶ Ağanoglu ise dönemin Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi Müdürü

Hamdi Bey’in 24 Mart 1918 tarihli Meclis-i Ayan toplantısındaki ifadelerine dayandırdığı verilerde 2.Meşrutiyetten ve bilhassa Balkan Harbi’nden sonra Osmanlı topraklarına göç eden muhacirlerin sayısını 450.000 olduğunu aktarmaktadır. ⁴⁷

⁴⁰ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s.18-19

⁴¹ a.g.e.

⁴² BA YA-Hus, No. 255/64, Lef. 6:**1877-1891yılları arasında Osmanlı topraklarına gelen muhacirlerin miktarını mübeyyin pusula; Devlet-i Aliye-i Osmaniyye’nin 1313 Senesine Mahsus İstatistik-i Umumisi(İstatistik-, Umumi İdaresi -Nezaret-i Umur-i Ticaretve Nafia)**, İstanbul 1316, s. 28; Stanford J. Shaw-ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, çev. Mehmet Harmanlı, c. II, İstanbul1993, s. 153-154 (Nedim İpek, **Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri**, Ankara, 1999, s. 173)

⁴³ Bilal N. Şimşir, "**Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu**", **Bulgaristan’da Türk Varlığı**, Ankara, 1987, s. 52

⁴⁴ Barış Özdal ,a.g.e., s.96

⁴⁵ Justin McCARTHY; çeviren Fatma Sarıkaya, **Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı:1821-1922**, Ankara: 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu, 2018, s. 181

⁴⁶ Ali Eminov, **Turks and Other Muslim Minorities in Bulgaria**, New York, 1997, s. 88

⁴⁷ Yıldırım Ağanoglu, s.95

93 Harbi ve Balkan Savaşlarından sonra gerçekleşen göç olayları zorunlu göç kategorisine girmektedir. Göç etmek zorunda kalan nüfusun göç etme nedeni hayatlarına Türk kimliği altında devam edemeyecek olmalarıdır. Savaş sırasında ve sonrasında uğradıkları zulüm göçü zorunlu kılmıştır.

Cumhuriyet Döneminde de Bulgaristan'dan göçler devam etmiştir. Bu dönemin diğer dönemlerdeki göçlerden farkı Bulgarlar ile Türkler arasında yapılan anlaşma ile göçün bir düzene girmiş olmasıdır. 18 Ekim 1925 İkamet Antlaşması ile Türklerin isteğe bağlı göçlerine engel olunmamasına karar verilmiştir.⁴⁸

Bulgarların Türk nüfusuna olan baskılarının artması ve azalmasıyla doğru orantılı olarak göçler azalma ve artma göstermiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yıllara göre gerçekleşen göçler şöyledir:

Tablo 1. Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Yıllara Göre Gerçekleşen Göçler

	Yıllar	Göçmen sayısı
1	1923-1933	101.507 kişi
2	1934	8.682 kişi
3	1935	24.968 kişi
4	1936	11.730 kişi
5	1937	13.490 kişi
6	1938	20.542 kişi
7	1939	17.769 kişi
Toplam		198.688 kişi

Kaynak: Bilal N. Şimşir, Balkanlar ve Türkiye, Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü Bugünü Yarını, I. Hasan Basri Öcalan, Ed., Uluslararası Sempozyum, 26-28 Ekim 2001, Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Yayını, s. 225.

Yukarıdaki tablodaki verilere göre belirtilen dönem içinde yıllık ortalamaya bakarsak 17 binden fazla olduğu görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında ise göçler neredeyse durma seviyesindedir. 1940- 1949 dönemindeki göçmen sayısı şu şekildedir:

⁴⁸ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s.225

Tablo 2. 1940-1949 Dönemindeki Göçmen Sayısı

	Yıllar	Göçmen sayısı
1	1940	6.960 kişi
2	1941	3.803 kişi
3	1942	2.672 kişi
4	1943	1.145 kişi
5	1944	489 kişi
6	1945	631 kişi
7	1946	706 kişi
8	1947	1.763 kişi
9	1948	1.514 kişi
10	1949	1.670 kişi
Toplam		21.553 kişi

Kaynak: Bilal N. Şimşir, Balkanlar ve Türkiye, Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü Bugünü Yarını, I. Hasan Basri Öcalan, Ed., Uluslararası Sempozyum, 26-28 Ekim 2001, Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Yayını, s. 230.

Yukarıdaki tablodan çıkan sonuca göre on yıllık dönemde ortalama 2100 kadar göçmen göç etmiştir. Bulgaristan'ın bağımsız olduğu tarih itibari ile geçen 72 yıllık süreçte göçün en az yaşandığı dönem bu dönemdir. Göçün bu kadar az olmasının nedeni Türk nüfusun rahat yaşam koşulları içinde oluşundan değil, yönetimin göçü neredeyse yasaklama boyutuna gelmiş olmasıdır. 1949 yılının Eylül ayına kadar Bulgar yetkililerden göç pasaportu almak neredeyse imkansızdır. Bulgar yönetiminin göçü engelleme çabasının nedeni ise iş gücüne olan ihtiyacının fazlalığıdır. Yılda ortalama 2100 kişinin birçoğu da kaçak olarak göç etmekteydiler. Bu nedenlerle göçmenlerin sayısında birikme olmuştur. Ve bu dönemin ardından büyük göç patlaması 1950-1951 yıllarında yaşanmıştır.⁴⁹

10 Ağustos 1950 tarihinde verilen Bulgar notasından sonra göçmenlerin gelişleri çok yoğunlaşmıştır.⁵⁰ Sene başından sınırın kapatıldığı 7 Ekim 1950 tarihine kadar Bulgaristan'dan 30.778 göçmen ile Avrupa kamplarından ve Yunanistan'dan 2371 mülteci olmak üzere 33.149 kişi Türkiye'ye gelmiştir.⁵¹ Bulgaristan'dan 1950 yılı başında Türk- Bulgar sınırının kapandığı 7 Ekim 1950 tarihine kadar gelen 30.778 nüfus

⁴⁹ a.g.e., s.229-230

⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1950, s. 1-3

⁵¹ Zafer Gazetesi, 30 Aralık 1950, s. 1-4

göçmen daha evvel bakım ve geçimlerini taahhüt etmiş olan yakın akrabalarının yanlarına gönderilmişlerdir.⁵²

İskân Genel Müdürlüğü'nden bildirildiğine göre 11 Ağustos 1951 tarihine kadar 106.489 kişi sınırdan giriş yapmıştır ve yerleştirilecekleri yerlere nakilleri gerçekleştirilmiştir. Temmuz ayına gelindiğinde göç azalmaya başlamıştır. Temmuz ayı içinde 34670 göçmen gelmiştir.⁵³

Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1 Ocak 1950 tarihinden 26 Nisan 1951 tarihine kadar 118.071 göçmen gelmiştir. Bu miktara göre Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin %46,3'ünü 15 yaşına kadar olan çocuklar, %30,8'ini 16 yaşından 45 yaşına kadar olanlar ve %22,9'unu 45 yaştan yukarı olanlar oluşturmaktadır. Gelen nüfusun %46,6 sı kadın ve %53,4'ü erkektir.⁵⁴

1950-1951 yıllarında gerçekleşen göç olayı 1925 Antlaşmasına dayandırılarak Bulgarlar tarafından isteğe bağlı göç olarak değerlendirilmek istense de Türklerin kimliklerini kaybetme korkusu taşımaları ve Türk olarak hayatlarına devam etme imkanları olmaması nedeniyle göçe mecbur kaldıklarından dolayı zorunlu göç olarak değerlendirilmektedir. Çünkü Bulgaristan yönetiminin uluslararası antlaşmaların imzalanmasından sonra birkaç yıl antlaşma koşullarına bağlı kaldığı ancak bir süre sonra bu antlaşmalarda geçen azınlıkların serbest dolaşım hakkı, mal ve mülklerinin korunması ve üçüncü kişiler tarafından idaresi, eğitim, din ve diğer kültürel kurumların muhafaza edilmesi gibi şartlara uymadığı görülmektedir.⁵⁵

⁵² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem-9, Cilt-7, 74. Birleşim, 9 Mayıs 1951

⁵³ Milliyet Gazetesi, 11 Ağustos 1951, s. 5

⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem-9, Cilt-7, 74. Birleşim, 9 Mayıs 1951

⁵⁵ Mustafa Türkeş, **1989 Göçü Nasıl Konumlandırılabilir ve Sistematik midir?** Neriman Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu, Ed. **.89 Göçü**, İstanbul: BALKAR&BALMED, 2012, s. 594, 595

Tablo 3. 1950-1951 Yılları İçinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı

Aylar	1950 Yılı		1951 Yılı	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
Ocak	224	816	5.071	21.352
Şubat	285	1.212	5.538	20.37
Mart	463	2.186	2.240	9.553
Nisan	588	2.387	3.812	16.250
Mayıs	296	1.274	1.868	8.008
Haziran	804	3.930	2.098	8.646
Temmuz	898	3.065	1.220	5.243
Ağustos	1.330	6.028	1.394	5.489
Eylül	1.499	7.408	723	2.861
Ekim	867	2.572	886	3.455
Kasım			268	1.114
Aralık	4.979	21.407		
Toplam	12.233	52.185	25.118	102.208
	12.233	52.185	1950 Yılı içinde gelenler	
	25.118	102.208	1951 Yılı içinde gelenler	
	37.351	154.393	Toplam	

Kaynak: Bilal N. Şimşir, Balkanlar ve Türkiye, Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü Bugünü Yarını, I. Hasan Basri Öcalan, Ed., Uluslararası Sempozyum, 26-28 Ekim 2001, Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Yayını, s. 246.

1950-1951 yıllarında gerçekleşen yoğun göçün ardından 1969-1978 yılları arasında gerçekleşen göç Yakın Akraba Göçü olarak adlandırılmıştır. 1949-1951 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmen sayısı ortalama 156 bindir. 1951 yılı Kasım ayında göçün aniden kesilmesi neticesinde ailelerin Türkiye ve Bulgaristan arasında ayrılmış bir şekilde bölünmesi uzun yıllar Bulgar diplomatik birimlere başvuruların birikmesiyle sonuçlanmıştır. Aynı tarihlerde Bulgaristan'daki akrabalarını Türkiye'ye getirme talebiyle Türkiye'de yaşayan göçmenler Başbakanlık Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü'ne on binlerce göç dilekçesi vermişlerdir. Ve bu dilekçelerde

göç edecek akrabalarının geçim, bakım ve barınma sorumluluklarını alacaklarını ve devletten yardım beklemediklerini ifade etmişlerdir.

Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığı görülmüştür. Yazarlar, bilim adamları, gazeteciler karşılıklı ziyaretlerde bulunmuş ve çeşitli anlaşmalara imza atılmıştır. Bu yumuşama havası içerisinde 22 Mart 1968 tarihinde iki ülke arasında imzalanan antlaşma sonucunda 8 Ekim 1969'da yola çıkan göçmenler, Kapıkule sınır kapısından geçmiştir.⁵⁶ Bu göç sırasında 130 bin göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Göçmenler "serbest göçmen" statüsünde kabul edildikleri için Türkiye'ye ekonomik bir yük olmamıştır.

1968 yılında gerçekleşen ve Akraba Göçü adını alan göç olayı Türk azınlığın kendi talebi dolayısıyla gerçekleştiği için isteğe bağlı göç olarak değerlendirilse de 1950-1951 yılında gerçekleşen göç sırasında Bulgar yönetiminin göçü bir anda tamamen durdurması, parçalanmış ailelerin farklı ülkelerde hayatlarını devam ettirememesi dolayısıyla yine Bulgarların mecbur etmesiyle gerçekleşen bir göçtür.⁵⁷

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen en büyük göçlerden bir diğeri 1989 yılında yaşanmıştır. Bulgar Hükümeti'nin 1984 yılında başlattıkları kampanya ile 1 milyondan fazla Türk isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmiştir. Türkçe konuşmak, gelenek ve göreneklere göre dini merasimler düzenlemek, geleneksel kıyafetler giymek, Türkçe müzik dinlemek ve dolayısıyla Türklüğü ifade eden her şey yasaklanmıştır. Bu baskılar sonucunda direnen ve protesto eden Türkler ağır cezalara çarptırılmış ve öldürülenler olmuştur. Yaşanan bu, durumlardan sonra Bulgar yönetimi Türk azınlığın asimile edilemeyeceğini anlamış ve Devlet Başkanı Todor Jivkov 2 Haziran 1989'da televizyonda yaptığı konuşmada, "*Pasaportlarınızı vereceğiz, Türkiye kapılarını açsın, kalmak istemeyen çekip gitsin.*"⁵⁸ demiştir.

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Bulgar yönetimini "soykırım" yapmakla suçlamış ve Türk sınırını açmış ve sayıları 1,5 milyon tahmin edilen göçmen grubunun tamamını kabul edeceklerini ifade etmiştir.⁵⁹

⁵⁶ İbrahim Kamil, **Bulgaristan Türkleri ve Göçler: Komünist Partisi Gizli Belgeleri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2018, s. 96,97,98,99

⁵⁷ Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye- Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, Ankara: İmge Kitabevi, 2016, s. 311-312

⁵⁸ Bilal Şimşir, a.g.e., s.440

⁵⁹ Kemal Kirişçi-Sema Karaca "Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları", der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları, 2015, s. 302

Bu sırada Bulgarların yeni pasaport kanunundan faydalanmak isteyen 500 bine yakın Türk yetkili makamlara başvuruda bulunmuşlardır. Bu kadar yoğun talep üzerine Bulgar yetkililer isteyen Türklere vize verileceğini açıklamıştır.

Ancak burada göçmenlerin talepleri doğrultusunda değil Bulgar yetkililerin seçtikleri kimselere vize verilmiştir. Aileleri bölerek, mallarına el konularak zorbalıkla göçe zorlanmışlardır. Özellikle gençlerin ve iş gücü olan nüfusun göçüne engel olunmaya çalışılmıştır. Türkiye göçle ilgili bu sorunları çözebilmek için vize uygulamasına ara vermiştir ve 22 Ağustos 1989 gününe kadar 311.862 kişi göç etmiştir.

60

Yaşanan bu göçte Türklere siyasi, kültürel ve inanç anlamında kimliklerini kaybetmemek için direnç göstermişlerdir. Ancak bu direniş fayda sağlamadığı için hem kendilerinin hem de gelecek nesillerin kurtuluşu için göç etmek zorunda kalmışlardır. 1989 göçü gönüllülük esasına dayanmakla birlikte bu göçle ilgili bir antlaşma bulunmamaktadır fakat zor kullanılarak gerçekleşmiştir. Bu göçle ilgili iki devlet arasında bir antlaşma olmasa da uluslararası antlaşmalar ihlal edildiği için zorunlu göç olarak konumlandırılmalıdır.

1.2. Göç ile İlgili İki Ülke Arasında Yapılan Antlaşmalar

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Bulgarlar tarafından baskı görmemesi, haklarının korunması ve asimilasyona uğramalarının önüne geçebilmek için farklı dönemlerde ikili ve çok taraflı antlaşmalar yapmışlardır.⁶¹

Bu antlaşmalardan ilki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra 13 Temmuz 1878' de imzalanan Berlin Antlaşması'dır. Antlaşma gereği yeni kurulan Bulgar Prensiği Meclisi bir anayasa çıkarmak zorundadır. Osmanlı Devleti Bulgaristan'da yaşayan Türklerin hak ve menfaatlerinin korunmasını talep etmiştir. Anayasada din ve eğitim haklarının korunacağı taahhüt edilmiştir. Bu antlaşma sonucunda ilk defa milletlerarası yapılan bir antlaşma ile Bulgaristan'da yaşayan Türklerin statüleri ve hakları koruma

⁶⁰ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 439, 440, 441

⁶¹ İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 68

altına alınmıştır. ⁶²Antlaşmanın 5. Maddesine göre Bulgaristan’da yaşayan Türklerin, Bulgarların sahip olduğu tüm haklara sahip olması garanti altına alınmıştır. 12. Maddesine göre ise; Türklerin göç etmesi söz konusu olsa bile mallarına Bulgar makamlarınca el konulmayacağı belirtilmiştir. ⁶³

1912-1913 Balkan Savaşlarından sonra imzalanan İstanbul Antlaşmasında da göç ve azınlıklar ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Bu antlaşmanın maddelerine göre Bulgaristan’da yaşayan Türkler Bulgar vatandaşı olabilecek, isterlerse dört yıl içinde Bulgaristan’ı terk edebilme hakları olacaktır. Taşınabilir mallarını yanlarında götürebilecek ya da üçüncü kişiler aracılığı ile işletmeye hakları olacaktır. Türkçe eğitim hakları ve dini hürriyete sahip olabileceklerdir. ⁶⁴

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yapılan Neuilly Antlaşması’nın 54. Maddesinde, “Etnik kökeni, dini ve dili farklı olan azınlıklar diğer vatandaşlar ile aynı haklardan faydalanacaklar” ifadesi bulunmaktadır. Azınlıklar ile ilgili hükümler Antlaşmanın 57. Maddesi ile Milletler Cemiyeti’nin güvencesi altına alınmıştır. ⁶⁵

18 Ekim 1925 tarihinde Türkiye ile Bulgaristan yetkilileri arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki devlet arasında devletler hukukuna uygun barışa dayalı daimî dostluğun devamı sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgaristan ile Türkiye, Dostluk Anlaşması görüşmeleri için 10 Haziran 1924 tarihinde Ankara’da görüşmelere başlamıştır. Görüşmelerde Bulgar tarafını Büyükelçi Simeon Radev temsil ederken, Türkiye tarafını Dışişleri Bakanlığı Müsteşar yardımcısı Tevfik Kâmil Bey ve Başbakanlık Hukuk Müşaviri Münir Bet temsil etmişlerdir. Anlaşma imzalanana kadar göçmenlerin taşınır-taşınmaz malları konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması’nın ilk maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında bozulmaz bir barış, içten ve sonsuz bir dostluk olacaktır denmiştir. ⁶⁶

Dostluk Antlaşmasıyla birlikte Türkiye’de ve Bulgaristan’daki azınlıkların hukuki haklarını belirleyen Genel Protokol imzalanmıştır.

⁶² İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 29,30,31

⁶³ Beğlan Toğrol, **Direnış**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1991, s. 40

⁶⁴ İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 63-64

⁶⁵ İbrahim Kâmil, a.g.e., s68, 69, 70, 71

⁶⁶ İbrahim Kamil, a.g.e., s. 74,75

18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanan Dostluk Anlaşması'na Ek Genel Protokol ile azınlıkların hakları ortaya konmuş ve uygulanacak hukuk kuralları belirlenmiştir.⁶⁷

Ek protokolün A paragrafında iki devlet azınlıkların korunmasında Bulgaristan'da yaşayan Türkleri Neuilly Anlaşmasına göre, Türkiye ise toprakları içinde yaşayan Bulgarları Lausanne Anlaşmasına göre korumayı taahhüt etmiş oluyordu.⁶⁸

Bu anlaşmaya göre azınlıklar yaşadıkları ülkeden anlaşma yapılan diğer ülkeye göç etme hakkına sahip olacak, taşınabilir mallarını yanında götürebilecek, taşınmaz mallarını satma ve kazancını alma hakkı olmak üzere ticaret yapabilme izni ve de gittiği ülkede askerlikten muaf olma hakkı kazanmış oluyordu.⁶⁹ Sözleşmenin ikinci maddesine göre Bulgaristan'daki Türkler istedikleri zaman Türkiye'ye göçme hakkına kavuşmaktadırlar. Bulgarlar isteğe bağlı göçe karşı çıkmayacaklarını da taahhüt etmişlerdir.

Bu anlaşma ile iki ülke Birinci dünya Savaşı sonrasında imzaladıkları anlaşmalar dolayısıyla mecburen kopan resmi ilişkilerine yeniden başlamıştır. Bu dönemde gerçekleşen yakınlaşma ve anlaşmalarda dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Bulgaristan Kralı Boris'in çabaları göz ardı edilemez.

1945 yılına kadar göç ile ilgili sorunların çıkmaması bu anlaşma ile alınan kararların geçerliliğini muhafaza etmesinden dolayıdır. Yani göçmenler taşınabilir mallarını yanlarında götürebilmekte, taşınamaz mallarının bedellerini yanlarında Türkiye'ye getirebilmektedirler.⁷⁰

Bulgaristan'da komünist sistemi hayata geçirmeye çalışan yönetimin 1946 yılında iktidara gelmesi ve azınlıklara verileceği iddia edilen hakların bir süre sora gerçekleşmemesi ya da ters tepmesi nedeniyle Türk azınlığın Türkiye'ye göç başvuruları had safhaya ulaşmıştır. Diplomatik temsilciliklere başvuruların

⁶⁷ Hüseyin Avni Bıçaklı, **Türkiye- Bulgaristan ilişkileri**, Ankara: İmge Kitabevi, 2016, s. 13

⁶⁸ İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 124

⁶⁹ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Der: Melek Fırat, Ankara: İmge Yayınevi,4. Baskı, 2013, s.185

⁷⁰ Hüseyin Avni Bıçaklı, a.g.e., s. 294-295

yoğunluğundan dolayı Türkiye yönetimi 31 Mayıs 1947 tarihinde Bulgaristan'dan serbest göçmenleri kabul etme kararı almıştır.⁷¹

Türkiye Hükümeti aldığı bu karar doğrultusunda Bulgaristan ile yapılacak ikili antlaşmalar ile gerçekleşecek göçleri zamana yaymanın uygun olacağını düşünmüştür. Gerçekleşecek göçlere tamamen karşı çıkılmamış ve Türk azınlığın yaşadığı sıkıntılar görmezden gelinmeyerek kabileler halinde göçün devamına izin verilmesi planlanmıştır.

Bulgaristan Hükümeti tarafından Bulgaristan Türkleri ile ilgili ilk nota verilmeden önce de göç başvuruları Türk göçmenler tarafından yetkili Türk makamlarına yapılmıştır. Bu başvuruların yoğunluğu dolayısıyla göç meselesi Büyük Millet Meclisi gündemine Bulgar tarafı nota vermeden önce de girmiştir. Tekirdağ Milletvekili Zeki Erataman tarafından hükümete yöneltilen sorularda Bulgaristan, Yunanistan ve bazı Avrupa ülkelerinden göç etmek isteyen göçmenlerin iskanlı mı yoksa serbest göçmen olarak mı kabul edileceği sorulmuştur. Ayrıca yeni kurulmuş olan Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü'nün yoğunluk kazanan göçmen işlerini başarıyla başaramayacağı sorulmuştur. Bulgaristan'da yaşayan 7-8 yüz bin Türk asıllı vatandaşın sıkıntı ve zulüm içinde olduğu, bu durumun ekonomik olarak çok büyük bir yük anlamına gelse de ertelenmeden çözülmesi gerektiği ve bunun insanlığın gereği bir durum olduğu ortaya konmuştur.

Önceki iktidarların da iskân meselesini sistematik bir hale getiremediği ve bu işin Cumhuriyet Tarihi ile başlayan ve o tarih itibari ile süregelen bir ayıp olduğu kabul görülmüştür. Hükümet yaklaşık seksen bin kişinin yaptığı başvuruyu serbest göç statüsünde olarak kabul etmeye karar vermiştir. Dolayısıyla göçmenler devletten yardım almayarak yalnızca akraba ve yakınlarının yardımı ile yerleşimleri gerçekleşecektir. Ancak 10 Ağustos 1950 tarihinde verilen Bulgar notası ile göç planlanan şekilde ilerleyememiştir.⁷²

Türkiye Cumhuriyeti tarihi süreç içerisinde Bulgaristan ile yaptığı göç antlaşmalarına bağlı kalmıştır. Ancak Bulgaristan, Türk azınlığı kendi homojen ulus yapısı içerisinde tehlike olarak kabul etmiş ve asimile edemedikleri Türk azınlıktan kurtulmak için bu anlaşmaları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmıştır. Örnek vermek gerekirse, 1950-1951 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda

⁷¹ Raif Kaplanoğlu, **Türklerin Unutmak İsteddiği Büyük Acılar: Rumeli'den Bursa'ya Göçler**, Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-4:69, Mart-Haziran 2015, s.4012

⁷² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt-1, 14. Birleşim, 28 Haziran 1950

kalan azınlık ‐Türkiye tarafından istenilmediği‐ doğrultusunda Bulgar yönetimi tarafından ikna edilmeye çalışılmıştır.

Bu ikna sırasında 1925 yılında imzalanan Dostluk Antlaşması ve Ek Protokolü de bu ikna çabasında sebep olarak gösterilmiştir. Türkiye'nin antlaşma kurallarına uymayarak Türk azınlığını kabul etmediği iddia edilmiştir.

1.3. Günümüzde Bulgaristan'daki Türk Nüfusu

Bulgaristan'da yaşayan azınlığın etnik kökenine bakıldığında üç ana grubun bulunduğu görölmektedir. Bu üç ana grubu Türkler, Pomaklar ve Müslüman Romanlar oluşturmaktadır. Ayrıca Türk azınlığın içinde asimile olan Arnavutlar, Çerkezler ve Tatarlar da küçük gruplar da azınlık içinde bulunmaktadır.⁷³

Bulgaristan'da var olan azınlık nüfusunun sayıları göçlere ve dönemlere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Bulgar kaynakları azınlık sayısını az göstermeye çalışırken Türk kaynaklarına bakıldığında nüfusun fazla gösterilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

2001 yılında Bulgaristan'da yapılan nüfus sayımına göre bakıldığında,

Kendisini Müslüman olarak tanımlayan kişi sayısı 966.978'dir. Bu oran genel nüfusun %12,19 'u kadardır.

Etnik kökene göre yapılan sayımda 746.664 kişi kendisinin Türk olduğunu ifade etmiştir. Bu oran genel nüfusun %9,41 'i kadardır.

Yine etnik kökene bağlı sayımda 370.908 kişi kendisini Roman olarak tanımlamaktadır. Bu oran genel nüfusun %4,67' si kadardır.⁷⁴

2001 yılında yapılan bu sayımda Pomaklar, Tatarlar, Çerkezler ve Arnavutlar ayrı bir kategori içinde değerlendirilmediğinden sayıları hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak 1912-1974 yılları arasına Pomaklar Hıristiyanlaştırılmalarına ve

⁷³ Ali Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclise Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 53

⁷⁴ a.g.e., s. 53-54

Bulgar nüfusu içinde sayılmalarına rağmen farklı kaynaklarda Pomak nüfusunun 250 bin civarında olduğu düşünülmektedir.⁷⁵

Yukarıda belirtilen nüfus sayımına göre genel nüfusun %9,4'ünü oluşturan Türkler Bulgaristan'ın kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Bu nüfusun bir kısmı da Balkan Sıradağlarının orta ve doğu kesimleri ve de Rodop Dağları civarında yaşamaktadır. Ayrıca Türklerin yaşadığı bölgelere nüfusa oranları açısından bakarsak; Kırcali (% 61.14), Razgrad (%47.21), Eski Cuma (Targoviste, % 35.94), Silistre (% 34.33), Şumnu (%29.13), Dobriç (% 13.11), Burgaz (Burgas, %13.4), Rusçuk (Ruse, %13.92), Hasköy (Haskova, %11.26), İslamiye (% 10.51), Yukarı Cuma (Blagoevrad, % 9.33) 'lük bir nüfus bulunmaktadır.⁷⁶

Bulgaristan'da bulunan bir diğer azınlık grubu Romanlardır. Romanların bir bölümü Osmanlı döneminde Müslüman olmuştur. Bu azınlık grubu içerisinde Türkçe konuşan ve Romanca bilmeyip Müslüman olan kısma "Millet" ya da "Millet Çingenesi" adı verilmişken, Müslüman olduğu halde hem Türkçe hem de romanca konuşan kısmına ise "Çingene" ismi verilmiştir. Ayrıca göçebe hayatı sürdüren ve de çadırlarda yaşamını sürdürenlere de "Çingene" denmektedir.

Bulgaristan'da yaşayan Romanların asimile edilme çabaları ve kendilerini ırksal anlamda çeşitli şekillerde tanımlamalarından dolayı nüfusu kesin rakamlarla ifade etmek mümkün olmamıştır. 2001 nüfus sayımında ifade edilen 370.908 sayısı toplumda ötekileştirildikleri için kimliklerini açıklamaktan çekinen Romanlar göz önüne alındığında doğru sayının daha fazla olacağı tahmin edilmiştir.⁷⁷

Bulgaristan'da Romanların ülke içinde çeşitli yerlere dağıldıkları anlaşılmaktadır. Bu bölgelere örnek verecek olursak; Montana'da %12.50, İslamiye'de %12.25'lik bir nüfusun varlığı görülmektedir. Romanlar Bulgar nüfusu içerisinde daha az prestij sahibi oldukları için kendi içlerine kapalı hayat sürdürmelerine rağmen, daha çok yoğun nüfusa sahip şehirlerde yaşamaktadırlar.⁷⁸

Müslüman azınlık grup içinde yer alan Pomakların etnik kökeni hakkında farklı iddialar ortaya atılmıştır. Bulgarlar, Pomakların Bulgar kökenli olduklarını ve Osmanlı döneminde zorla Müslümanlaştırıldıklarını iddia etmişlerdir. Türkler ise Pomakların

⁷⁵ a.g.e., s. 55

⁷⁶ Ali Dayıoğlu, a.g.e., s. 58

⁷⁷ a. g. e., s. 60-61

⁷⁸ a. g. e., s. 62

eski Koman Türklerinin soyundan geldiğini ve bu yüzden Müslümanlığı tercih ettiğini savunmaktadırlar.

Bulgaristan'da 1946 yılından sonra yapılan nüfus sayımlarında dinle ilgili veriler toplanmamış ve Pomaklar Bulgar nüfusuna dahil edilmiştir. Bu nedenle Pomakların nüfusu hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. 2001 nüfus sayımında Pomaklar mensup oldukları dine göre kategorize edilmiştir.

Ancak Bulgar yetkililerinin bazı dönemlerde Pomaklarla ilgili verdiği sayılara göre 1990'lı yıllarda sayıları 268.971'dir.⁷⁹ Bu topluluk, genel olarak güneyde Rodop Dağları bölgesinde, Makedonya sınırındaki Yukarı Cuma bölgesinde, batıda Mesa Nehri vadisi ve Smolyan bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Bulgaristan'da sayıca daha az olan azınlıklar içinde Tatarlar bugün Silistre, Varna, Rusçuk ve Varna civarında yaşamaktadırlar.

⁷⁹ Ali Dayıoğlu, a. g. e., s. 82

2. BÖLÜM: BULGARİSTAN'IN AZINLIK POLİTİKALARI

2.1. Bulgaristan'da Azınlık Politikaları ve Bu Politikaların Sürekliliği

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da iktidara gelen komünist yönetim Bulgaristan'daki Türklerin sayılarını asimilasyon ya zorunlu göçlerle azaltmaya çalışmıştır. Bazen de iki yolu bir arada kullanmıştır.⁸⁰

9 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'da Zveno Partisi başkanı Kimon Georgieff başkanlığında “Vatan Cephesi” (Oteçestven Front) adıyla bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin göreve gelmesiyle Bulgaristan'da komünist sistemin temelleri atılmıştır.⁸¹ Kurulan hükümet, azınlıklar için de yeni bir dönemin başlaması anlamına gelmiştir. Bulgaristan'da 1923 yılı haziran ayında ve 1934 yılı Mayıs ayında gerçekleşen darbelerden sonra azınlıklar büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Darbelerin ardından İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan ekonomik zorluklar da bu sıkıntılara eklenmiştir.⁸²

1944 Vatan Cephesi dönemine gelinene kadar Türklerin azınlık okullarının çoğu kapatılmış ve Türk çocuklarının çoğu eğitimden mahrum bırakılmıştır. Bulgaristan'da yayımlanan Türkçe gazete ve dergilerin tümüne son verilmiştir. Dernekler ve sosyal kurumlar kapatılmış, Türk okullarına gelir sağlayan fon tarlalarına el konmuştur. Türklerin vakıf malları harabe haline getirilmiştir. Büyükelçi Şimşir'e göre; “*Bunca yaşanan sıkıntıdan sonra Türk azınlık için Vatan Cephesi ehven-i şer kabul edilmiştir.*”⁸³

Vatan Cephesi azınlıkların sorunları ile ilgilenilmesi için kendisine bağlı “Vatan Cephesi Komitesi Türk Azınlığı Komisyonun” kurulmasını sağlamış ve bu komisyon 14 Mayıs 1945 tarihinden itibaren Sofya'da “Işık” ismini taşıyan bir gazete yayımlamaya başlamıştır. Bu gazetede eski rejim kötülenirken yeni rejim övülmektedir. Eski rejimin Türk çocuklarını eğitimsiz bıraktığı iddia edilmiş ve tüm bu haksızlıkların yeni hükümetçe telafi edileceği ifade edilmiştir. Buna dayanarak Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden 200 Türk delegenin katıldığı Türk Azınlığı Konferansı yapılmış ve azınlığın eğitim sorunları, vakıf sorunları ve dini sorunlar ile ilgili talepler ortaya

⁸⁰ Ali Eminov, **The Turks of Bulgaria(1878-1985)**, Nationalities Papers, Volume 27, Issue 1, s.31-32 (e. t. 10 Mayıs 2019)

⁸¹ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s 184

⁸² Ali Dayıoğlu, a. g. e. ,279-280

⁸³ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 185-186-187

konmuştur.⁸⁴ Azınlıklara tanıyacağı haklara karşılık olarak Vatan Cephesi Türklerin desteğini beklemiştir. Bu beklentiyi 1947 yılının Aralık ayında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başkanı Dimitrov ; “*Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan’ın düşmanlarının yanında yani NATO üyelerinin ve doğal olarak Türkiye’nin ajanı olmamaları gerektiğini*”⁸⁵ ifade ederek dile getirmiştir.

Vatan Cephesi ilk etapta azınlıkların taleplerini yerine getirmeye çalışmış ve yapılan haksızlıkları telafi edeceği düşüncesini oluşturmuştur. Öncelikli olarak önceki yönetimin isim değişikliği politikasını kaldırmış ve mağdurların eski isimlerini almalarına izin verilmiştir.⁸⁶

1940’lı yılların sonunda hükümet içerikte sosyalist olarak Türk dilinin ve yapısının gelişimini destekleyen gönüllü bir asimilasyon politikası ortaya koymuştur.⁸⁷ Komünist yönetim çıkardıkları kararnamelerle Türk dilinde eğitime izin vermiş, yine Türkçe dergi, gazete basım yayımına müsaade edilmiştir. Türk asıllı öğretmenlerin radyo, gazete gibi yerlerde görevli olanlarına pedagoji okulları ve özel kurslarda eğitim verilerek Türk azınlığa komünist ilkeleri benimsetmeleri beklenmiştir.⁸⁸

Türk okulların açılmasına ve yenilerinin yapılmasına izin verilmiştir. Bu da Türk azınlık tarafından olumlu karşılanmıştır. Çünkü İkinci Dünya Savaşı’ndan önce Bulgaristan’daki Türk çocukları Türklerin kontrolündeki özel okullarda okumuştur ancak bu okullarda eğitim sınırlıdır. Okul çağındaki çocukların çoğunlukla erkeklere eğitim verilebilmiştir. Bu okulları Türkler finanse ettiği için eğitim ve koşullar yetersiz kalmıştır. Okul çağındaki çocukların sadece % 50 si okullara kayıt yaptırabilmiştir. Bu öğrencilerin çoğu da eğitimlerini tamamlamadan okulu bırakmıştır. İlkokulu bitirenlerin çok azı bir üst okula devam edebilmiştir. Sonuç olarak bu dönemde Bulgaristan’daki Türk nüfusun çoğu okuma yazma bilmemektedir.⁸⁹

⁸⁴ Bilal N. Şimşir, a. g. e., s. 191,192,193

⁸⁵ Lilla Petkova , **The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian -Turkish Relations , 1947-2000**, The Globak Review of Ethnopolitics, Vol. 1, Sayı:4,June 2002, s.44

⁸⁶ Sait Öztürk, **Devlet Hikayeleri: Kimliğin Kaybı ve Yeniden Yenisinin Kazanılması** , N. E. Hacısalihoğlu ve M. Hacısalihoğlu Ed. , **89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç**, İstanbul: BALKA&BALMED, 2012 s.238

⁸⁷ Ali Eminov, **The Turks of Bulgaria(1878-1985)**, Nationalites Papers, Volume 27, Issue 1, s.31-32 (e. t. 10 Mayıs 2019)

⁸⁸ İlker Alp, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)**, Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 182,183

⁸⁹ Ali Eminov, **Turks and Tatars In Bulgaria and The Balkans**, Nationalitys Papers, Vol. 28, No: 1, s.139, (e. t. 9 Mayıs 2019)

1943 yılında Türklerin yaşadığı bölgelerde 424 okul bulunmaktadır.1949-1950 yıllarında bu sayı 1199 olmuştur. Öğretmen sayısı ise 8371'den 3037'ye çıkmıştır. Bu doğrultuda 1940'lı yıllarda Türklerin okur yazarlık oranı %20 iken 1970'li yıllarda % 60'lara ulaşmıştır.⁹⁰

Türkçe gazetelerin yayınına izin verilmesi Türk azınlık için önemli gelişmelerdir. Fakat bu gelişmeler bir süre sonra değişmeye başlamıştır. Bu değişim Bulgaristan Komünist Partisi'nin iktidarı ile artmıştır. Bulgaristan Komünist Partisi Lideri Başbakan Georgi Dimitrov'un 16 Şubat 1946 yılında verdiği demeç şöyledir;

“Balkanlar'ın sadece Balkanlılara ait olmasını, Slavların Balkanlar'da başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlara hükmettiği geçmiş dönemin izleri zamanla silinmelidir.”

Yukarıda belirtilen demeçten sonra 12 Ekim 1946 tarihinde Bulgaristan Parlamentosu'nun Eğitim Yasasına eklenen bir madde ile Türklerin tüm özel okul statüsündeki okulları devletleştirilmiştir. Soğuk Savaş Dönemi dolayısıyla Doğu-Batı arasındaki ilişkilerin gerginliğinden dolayı azınlığa olan tutum da sertleşmeye devam etmiştir.

Bulgaristan Komünist Partisi'nin başka bir oturumunda ise Başbakan Dimitrov Bulgar olmayan halkı toplumun *“kanayan yarası”* olarak ifade etmiştir.⁹¹

Bulgaristan Komünist Partisine göre azınlıklar, Bulgaristan'ın sosyalist yapısı için büyük tehlike olarak kabul edilmiştir. Bulgaristan Komünist Partisi yöneticilerine göre bu azınlıklar içerisinde Müslüman Türk azınlığının tehlike arz eden durumunu ortadan kaldırabilmek için Bulgar toplumu içinde asimile olmaları gerektiği düşünülmüştür. Bu asimilasyonun gerçekleşmesi için başvurulan ilk yöntem Türk azınlık nüfusunun eğitim ve kültür seviyesini artırma çalışmasına girilmesidir. Bulgar ideologlara göre azınlıkların kültürel seviyeleri arttırılırsa kendi etnik kimliklerinden uzaklaşıp sınıfsal çıkarlarının daha fazla önemseneceği fikrinin oluşacağına inanılmıştır.⁹² Oral Sander'e göre bu düşüncenin mantığı şudur: *“Aşılmış burjuva toplumunun kalıntısı olan ulusun ortadan kalkmasıyla Bulgaristan sosyalist devleti*

⁹⁰ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma Ve Göçler**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, S. 430-431

⁹¹ Ali Dayıoğlu, a. g. e., s.280-281

⁹² Ali Eminov, **Turkish and other Muslim Minorities of Bulgaria**, Institute of Muslim Minority Affairs, London: Hurst and Company,1997, s. 5-6

kurulabilecektir.”⁹³ Bulgar yönetiminin eğitim ve kültürel alanda azınlıklara ilk etapta verdiği bu destek ve hoş görüden dolayı bu dönem “altın çağ” olarak nitelendirilmiştir.⁹⁴

Görünüşte Bulgaristan’da Türk kültürü geliştiriliyordu ancak asıl amaç bu kültürü sosyalist sistemin alt yapısıyla şekillendirilmektir. Bulgar hükümetinin desteği ile Türkçe kitaplar yayımlanmıştır ancak bu kitaplar içerik bakımından sosyalist bir yapıya sahiptir. Nazım Hikmet’in eserleri Türkçe olarak yeniden basılmıştır. Sovyetler Birliği’nden seçilen kitaplar da Türkçe olarak basılmıştır. Tiyatrolarda Türkçe eserlerin oynanmasına izin verilmiştir.⁹⁵

İzlenen politikalar Bulgaristan’daki Türklerin ifade ediliş şekillerini de etkilemiştir. Bulgar Devleti’nin Müslüman azınlık tanımı tek bir grubun içinde Romanları, Türkleri, Tatarları ve Pomakları kapsamaktadır. Bu ifade şekli farklı azınlık grupların kendilerini tanımlama şekli ile çelişmiştir. Türk azınlık kendilerini diğer Müslüman gruplardan ayırmak için mücadele etmiştir. “Müslüman” terimi T.C. kurulana kadar genel olarak kullanılsa da T.C. kurulduktan sonra Türkçe konuşan Müslüman gruplara atfen “Türk azınlık” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Yazarlar, örgütler, siyasi hareketler 1925 yılına kadar “Müslüman” terimini kullanmıştır. Ancak Türk ulus birliğinin kurulmasından sonra ifade “Türk azınlık” olarak değişmiştir.⁹⁶ Zamanla bu terim Bulgaristan’daki Türkleri ifade etmek amacıyla Bulgaristan Türkleri olarak değişmiştir. Yine asimilasyon politikaları doğrultusunda “Bulgaristan Türkleri” tanımlamasında da değişiklik yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk yıllarda resmi yazışmalarda ve hitabette “Bulgaristan Türk Azınlığı” tanımı kullanılırken 1950’lerin ikinci yarısından sonra “Bulgaristan’daki Türk Halkı” ifadesi kullanılmıştır. 1980’lerden sonra ise tanımlar farklılaşmış ve “Bulgar Müslümanları”, “Yeni İsimlendirilen Bulgarlar”, “Türkçe Konuşan Bulgarlar” gibi ifadeler kullanılmıştır.⁹⁷

Ancak izlenen bu politika ile eğitim kurumlarının devlet tarafından desteklenmesi sonucunda Bulgar yönetiminin beklentisinin aksi bir durum ortaya çıkmıştır. Sosyalist Bulgar yönetiminin istediği homojen Bulgar toplumu yerine etnik kimliğe dayalı bilinç artmıştır. Müslüman azınlık içinde Pomakların, Tatarların ve

⁹³ Oral Sander, a.g.e., s. 182

⁹⁴ Sait Öztürk, a.g.e. s. 238

⁹⁵ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 339

⁹⁶ Yonca Köksal, **Transnational Network and kin States: The Turkish Minority in Bulgaria, 1878-1940**, Nationalities Papers, Vol. 38, No: 2, March 2010, s. 192, (<http://www.infomaworld.com>), (e.t. 9 Mayıs 2019)

⁹⁷ İbrahim Kamil, a.g.e., s.97

Müslüman Romanların da kendilerini çoğunlukla Türk olarak tanımlamaya başlaması Bulgar yönetiminin izlediği politikaları değiştirmelerine neden olmuştur. Bulgar sosyalist topluma entegre olmalarını sağlamak için Pomakların isimleri değiştirilmeye başlanmış, dini inançlarını terk etmeleri istenmiştir. Başlatılan bu politikalara direnç gösteren Pomakların ülkenin farklı yerlerine sürgüne gönderildiği görülmüştür.⁹⁸

Politikalarda yaşanan bu değişiklik sadece Pomakları kapsamakla kalmamış, tüm azınlıkları içine alan bir boyuta ulaşmıştır. Eğitim ve üretim alanında yaşanan bu sıkıntılara ek olarak asimile etme politikaları dinsel yaşamda da etkili olmaya başlamış ve başörtü, şalvar, fes gibi geleneksel kıyafetlerin engellenmeye çalışılmış, özellikle yaşlı nüfusun dini inançlarına ve kimliklerine bağlılıkları tehdit olarak algılanmıştır.⁹⁹

Bulgar yönetimi tarafından uygulanan bu asimilasyon politikaları sonucunda çok sayıda Türk 1950 yılı ağustos ayına kadar Türkiye Cumhuriyeti Sofya Büyükelçiliği ve yetkili diplomatik birimlere Türkiye'ye göç etmek için başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvuru dilekçelerinde ortaya konan sebepler Bulgar yönetiminin baskı politikalarının artması, ekonomik sıkıntılar, etnik ve dini ayrımcılıklardır.¹⁰⁰

Bulgar yönetimi 10 Ağustos 1950 tarihinde Türk Hükümetine verdiği nota ile Bulgaristan'da bulunan 250 bin vatandaşın Türkiye'ye kabul edilmesini istemiştir. Bulgarların Türk azınlık içindeki 250 bin kişinin göç etmesini istemesinin bir nedeni de kalan az sayıdaki Türk nüfusun daha kolay asimile edilebilecek uygun bir zeminin hazırlanacağı fikridir.¹⁰¹

Vatan Cephesinin yönetime geçtiği ilk dönemde her ne kadar Müslüman azınlıklar için daha umut verici söylemleri olsa da Bulgaristan'da komünist idare tesis edilmesi ile Türk-Bulgar ilişkileri en sert dönemini yaşayan Türk-Sovyet ilişkilerinin de etkisi ile yine gergin bir havanın içine girmiştir.¹⁰²

Bulgaristan yönetiminin asimilasyon politikaları, 1950-1951'de Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçten sonra da devam etmiştir. 1955 yılından sonra kendilerini

⁹⁸ Ali Dayıoğlu, a. g. e., s. 282

⁹⁹ a. g. e.

¹⁰⁰ H. Yıldırım Ağanoğlu, a.g.e., s. 363

¹⁰¹ Ali Dayıoğlu, a.g.e., s.282

¹⁰² Zehra Aslan, **Türk-Bulgar İlişkileri Çevresinde Türkiye'nin Bulgaristan'da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türkleri'ne Yönelik Politikası 1923-1950**, Yeni Türkiye 69.sayı, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı 4, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayını, s.4088

nüfusa Türk olarak yazdırmak isteyen Pomak, Roman ve Tatarlara izin verilmemiştir. Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi 1958 yılında Türkçe konuşulmasına sınırlama getirmiş, Türklerin, Pomakların ve Tatarların Türkçe eğitimi yasaklanmıştır. 1960 yılında ise Pomak, Arnavut, Ermeni, Roman ve Türklere Bulgar soyadlarını alabilme hakkı verilmiştir. Yine 1960 yılında Müslüman din adamları mali özerkliği kaldırılmış ve devletin maaşlı çalışanı haline getirilmişlerdir. Türkçe eğitim 1962 yılına gelindiğinde sistemli bir şekilde kaldırılmış sadece Ortadoğu ülkelerine diplomat olarak gönderilecek Bulgar öğrencilerin eğitim gördüğü Türkoloji Programında Türkçe eğitimine izin verilmiştir.¹⁰³

1971 yılında Bulgar Anayasasında “azınlık” kelimesi dahi geçmemiştir. Bunun nedeni azınlık grupların etnik kimliklerinin yok farz edilerek Bulgar sosyalist milleti içerisindeki aidiyetlerinin önemi ortaya konulmak istenmesidir. Böylece Bulgaristan Komünist Partisi azınlıkları yok sayarak sadece Bulgar etnik kimliğine bağlı homojen bir ulus hedefini resmi olarak ortaya koymuştur. Bulgaristan Devlet Konseyi Başkanı Todor Jivkov 1979 yılında basına verdiği bir demeçte, *“Bulgaristan’da ulusal sorunun kesin bir şekilde halk tarafından çözümlendiğini ve Bulgaristan’ın ulusal sorunla ilgili herhangi bir içsel probleminin kalmadığını”* ifade etmiştir.¹⁰⁴

1950-1951 yıllarında uygulanan yumuşak asimilasyon uygulamaları daha önce ifade ettiğimiz azınlıkları yok sayma politikası doğrultusunda 1984-1989 döneminde sert asimilasyon politikalarına dönüştürülmüştür. Bu doğrultuda Türkçe’nin yasaklanması, isim değişikliği gibi asimilasyon politikaları şiddetini artırarak devam etmiştir. Türk azınlığın tepkilerine karşı ağır ceza uygulamalarına gidilmiştir. Uygulanan politikaları protesto eden Türkler bahane edilerek Jivkov tarafından isteyen Türklerin pasaportlarını alarak Türkiye’ye göç etmelerini istemesinin üzerine Türkiye 1989 yılı mayıs ayında Bulgaristan Türklerine sınır kapılarını tekrar açmıştır.¹⁰⁵

2.2. Soğuk Savaş Döneminde İki Ülkenin Uluslararası Alandaki Durumları ve Birbirleriyle İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonunda dünyadaki uluslararası sistem büyük değişikliklere uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa başat güç iken İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Sistemi yerini iki kutuplu sisteme bırakmıştır. Bu sistem, devletlerin

¹⁰³ Sait Öztürk, a.g.e. s. 239

¹⁰⁴ Ali Dayıoğlu, a.g.e., s.291

¹⁰⁵ a.g.e., s. 300,301,302,303

ABD ve SSCB etrafında toplanarak iki kutup arasında kümelenmelerine neden olmuştur. Yaşanılan bu dönem “Soğuk Savaş” dönemi olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁶

Soğuk Savaş Sander’e göre,

*“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin çevresinde kümelenmiş küçük devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel döneme verilen addır.”*¹⁰⁷

Bulgaristan ve Türkiye’nin çift kutuplu sistemde farklı kutuplarda yer alma nedenleri tarihi süreç içerisinde gerçekleşmiş olayların neticesidir. Bulgaristan’ın Doğu Bloğu içerisinde yer alma nedenlerine bakacak olursak; Bulgaristan’ın 2.Dünya Savaşı sırasında Batı Trakya başta olmak üzere Makedonya ve Dobruca gibi topraklara da sahip olma isteği nedeniyle Almanya tarafında savaşa sokulmuştur. Tahran Konferansı’nda müttefik devletlerin Bulgaristan’ın Sovyetler tarafından yönetilmesi kararından sonra Bulgaristan’da iç savaş başlamış ve 5 Eylül 1944’de Kızıl Ordu tarafından toprakları işgal edilmiştir.¹⁰⁸

Halk 8 Eylül 1946’da yapılan referandumda sosyalist yönetim biçimini tercih etmiştir. Vatan Cephesi yüzde 70,8 oy almış, 465 üyeli parlamentoda 364 sandalye elde etmiştir. Vatan Cephesi içinde ağırlıklı güç olan Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) 277 sandalye kazanarak parlamentoda çoğunluğu oluşturmuştur. Vatan Cephesinin Sovyetlerin desteğini almış olması ve içişleri gibi önemli bakanlıklarda görev alması, ülke yönetimini ele geçirmesinde etken olmuştur.¹⁰⁹

Kasım 1946’ da hükümet kurulmuş ve başbakanlığa Georgi Dimitrov getirilmiştir. Müttefik Devletler ile Paris Barış Anlaşması 10 Şubat 1947 tarihinde imzalanmış ve Bulgaristan kendini uluslararası alanda güvence içinde hissedince siyasi-sosyal -ekonomik değişiklikler yapılmıştır. Bu doğrultuda 4 Aralık 1947’de Bulgaristan Halk Cumhuriyeti olduğunu ilan etmiştir. Sovyet modeline dayanan bir anayasa kabul edilmiş ve Sovyet modeli yönetim yerleştirilmiştir. Bütün muhalif partilere yasaklar

¹⁰⁶ Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004, s. 480-481

¹⁰⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih, 1918-1994**, Ankara: İmge Yayınevi, 22.Baskı, Mart 2013, s. 224

¹⁰⁸ Ali Dayıoğlu, a.g.e., s. 275-276-277

¹⁰⁹ Ali Dayıoğlu, a.g.e., s. 275-276-277

getirilmiş ve liderleri vatana ihanet ile yargılanmışlardır. 23 Aralık 1947 tarihi itibari ile tüm bankalar, ticari kuruluşlar, dış ve iç ticaret kurumları ve tüm özel sektör ortadan kaldırılmış ve millileştirilmiştir. Kırsal kesimde ise özellikle büyük toprak mülkiyeti yasaklanmış ve küçük işletmeler ise kooperatif birliklerine dönüştürülmüştür.¹¹⁰

Gerçekleşen bu durumların sonucunda Bulgaristan Doğu Blokuna katılmıştır. Bu dönemde Varşova Paktı'na dahil olmasına rağmen Arnavutluk ve Yugoslavya'nın farklı politikalar yürütüyor olması Sovyetlerin Bulgarlar ile daha fazla yakınlaşmasına neden olmuştur. Sovyetler azınlık sorununu siyasi ve ideolojik araç olarak kullanmak için tekrar gündeme getirmiştir. Zira uydusu olan Bulgaristan bu hedefler için uygun imkanlara sahiptir. Sovyetler için Bulgaristan, sosyalist politikalarının hareket kabiliyetini genişleteceği bir alan olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye'nin Batı Blokunda yer alma nedenleri ise şunlardır: İkinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye Cumhuriyeti Sovyet baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Boğazlarda Sovyetlerin hak iddia etmesi ve toprak talepleri Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa'da ve Türkiye'de yaşanan ortak sıkıntı bir taraftan askeri güçlerini en üst seviyede tutmaya çalışırken bir taraftan da ekonomik anlamda kalkınmaya çalışıyor olmalarıdır. Avrupa'da da hem askeri güçlenme çalışmaları hem de iktisadi kalkınma eğilimleri bir arada süremediğinden ABD Marshall Planı'nı devreye sokmuştur. 1947 yılında ekonomik iş birliği için Paris'te toplanan ülkelerin arasında Türkiye de vardır. Ancak ABD ilk etapta uygulanacak bu planın Avrupa'yı tekrar ayağa kaldırmak amaçlı olduğunu ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının bu plana dahil olmadığını ifade etmiştir. Stratejik konumu -hem Ortadoğu'nun hem de Balkanların bağlantı noktasında olması- dolayısıyla Türkiye'nin güvenliği Batı ve ABD için önem kazanmıştır. Güvenliğinin sağlanması için de askeri güce ihtiyaç vardır ve askeri gücün artması da ekonomiye bağlıdır. Dolayısıyla Türkiye yardım planına dahil edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti için Sovyet baskısının en ağır sonucu, Türk Ordusu'nun savaş zamanında olduğu gibi ordunun geniş bir kesimini silah altında tutmak zorunda kalmasıdır. Bu kadar büyük miktarda silah altındaki ordunun büyük bir

¹¹⁰ Ali Dayıoğlu, a.g.e., s. 275-276-277

ekonomik maliyeti ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında bu ekonomik yardımı yapan İngiltere, savaş sonrasında yine ekonomik nedenlerle bu yardımı kesmiştir.¹¹¹

İşte tam da bu dönemde ABD bu görevi üstüne almış ve Başkan Truman'ın felsefesi ile 22 Nisan 1947'de "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu" senato tarafından, 9 Mayıs 1947'de Temsilcilere Meclisi tarafından kabul edilerek 22 Mayıs'ta Truman onayını ile geçerli hale gelmiştir.¹¹²

Bu tarihten itibaren Türkiye Cumhuriyeti Sovyetler Birliği'nden uzaklaşmış, ABD ve Avrupa'yı taraf edinmiştir. Amerikan İnceleme Heyeti Türkiye'ye gelmiş ve 12 Temmuz 1947'te bu yardım ile ilgili anlaşma taraflar arasında imzalanmıştır. ABD tarafından Yunanistan ve Türkiye'ye 225 milyon dolarlık bir yardım yapılmıştır. Batı Avrupa devletlerine ise askeri yardım için ABD tarafından 500 milyon dolarlık bir bütçe hazırlanmıştır. Bu yardım sonucunda Türkiye Devleti ekonomik anlamda Batı Bloğuna bağımlı hale gelmiştir.

Bir taraftan ekonomik sıkıntılar ile başa çıkmaya çalışan Türk Devleti bir taraftan da askeri güvenliğinden endişe ettiği için NATO'ya üyeliğinin sonuçlarını değerlendirmeye çalışmaktadır. NATO kurulduğu dönemde iktidarda olan CHP'nin NATO'ya tavrı çelişkilerle dolu olarak görülmektedir. Dışişleri Bakanı Sadak, blok siyasetine uzak olduklarını ve tek bağlı oldukları blokun Birleşmiş Milletler olduğunu ifade etmiştir. 1949 yılında ise Başbakan Günaltay, Atlantik Paktına katılmayı faydalı bulmadığını söyler. Ancak tüm bu açıklamalara rağmen şaşkıncu bir şekilde CHP iktidarı Mayıs 1950 'de NATO 'ya başvurmuştur. Bu durumdan sonra CHP iktidarının NATO girmek için çabaladığı ancak kabul edilmeme durumunda halkta büyük itibar kaybı yaşama riskini göze alamadığı yorumu yapılmıştır.¹¹³

Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri gücüne baktığımızda ne kadar büyük güvenlik zafiyetleri olduğu görülebilmektedir. CHP iktidarını ve sonrasında DP iktidarının NATO'ya dahil olmak için neden bu kadar istekli olduklarını anlamak mümkün olacaktır.

¹¹¹ Erol Mütercimler ve Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 26-27-28

¹¹² Erol Mütercimler ve Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 26-27-28

¹¹³ Hüseyin Bağcı, **DP Dönemi Dış Politikası**, Ankara, 1990, s. 19

ABD askeri yardım heyetinin üyesi olan James Madison Garrett III' ün Türkiye'nin askeri durumu ile ilgili yayımlanmayan doktora tezinde ifadeleri şu şekildedir:

“İkinci Dünya Savaşı sonunda Soğuk Savaş'ın kuşattığı Türkiye'nin kara, deniz ve havadan kalkışılacak herhangi bir Sovyet saldırısına karşı tamamıyla açık (vulnerable) durumdadır. SSCB'nin füzeleri ve bombardıman uçakları Türkiye'nin her karış toprağını vurabilecek menzile sahiptir. Bu tehdide karşın 1922'den beri herhangi bir çatışmaya girmemiş Türk Silahlı Kuvvetleri, Birinci Dünya Harbi'nden kalma Alman silahları ve modası geçmiş taktikleriyle kendini nasıl savunacaktı? Kara Kuvvetleri hala yayaydı ve teçhizatını hayvanlarla naklediyordu... Dahası herhangi bir savaş jetinin kalkıp, ineceği hava üssüne bile sahip değildi. Üstelik, NATO yardımını kabul edecek tam teşekküllü limanları bile yoktu Türkiye'nin...”¹¹⁴

Yukarıda bahsedilen askeri ve ekonomik alandaki sıkıntılar Türkiye'nin Batı Blokunda yer alması ile sonuçlanmıştır. Bulgaristan ve Türkiye'nin farklı kutuplarda yer almış olması iki ülke arasında devam edegelen Türk azınlık sorununun tekrar meydana çıkmasını körüklemiştir.

2.3. 1950-1951 Tarihli Bulgaristan Türklerinin Göçünün Sebepleri

1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Anadolu'ya göçünün sebeplerine Bulgaristan açısından bakacak olursak göçün en büyük nedenlerinden birincisi Türk azınlığın nüfustaki yoğunluğunun fazla oluşu ve Bulgaristan'ın ulus-devlet inşasından kaynaklanan homojenleştirme refleksidir.¹¹⁵

Bulgaristan'ın resmî açıklamalarına göre, 1901 ile 1946 yılları arasındaki nüfus sayımlarındaki Müslüman-Türk nüfus, sürekli bir artış göstermektedir. Buna göre 1910 yılında 602.078 olan Müslüman-Türk nüfus, 1946'da 938.418 olarak verilmekte ve Türk nüfusun genel nüfusa oranı ortalama %14 seviyesinde görülmektedir.¹¹⁶

¹¹⁴ Erol Mütercimler-Mim Kemal Ök, a.g.e., s.33-34

¹¹⁵ Bulgaristan'ın ulus-devlet yapılanma süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn.: Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 18.19. Yüzyıllar**, Cilt 2, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s. 38-41

¹¹⁶ Ahmet Halaçoğlu, **Bulgar Mezalimi**, Yeni Türkiye 69.sayı, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı 4, Yen Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayını s.3807

Prof. Wolff a göre 1940 yılına gelindiğinde Bulgaristan’da 600.000 Türk vardı. Güney Dobruca’nın Romanya’dan Bulgaristan’a geçmesi ile bunlara 150.000 daha katılmış ve böylece Bulgaristan’da yaşayan Türklerin nüfusu 1950’li yıllarda 750.000’i bulmuştur.¹¹⁷

Ali Tanoğlu’nun döneme ait verdiği Türk nüfusuna ait bilgi ise şu şekildedir:

*“1943 yılı sayımı hakkında tam bir bilgimiz olmamakla beraber, Türkler arasındaki artış, Pomaklar ve Bulgaristan’a ilhak olmuş güney Doğrucadaki Türkler hesaba katılırsa, Bulgaristan’ın resmi istatistiklerine göre de son tehcirden önce Bulgaristan’daki Türklerin 900 bini aştığı tahmin olunabilir.”*¹¹⁸

1949 yılı sonunda Bulgaristan’da 850 bin Türk, 1 milyon 170 bin Müslüman bulunmaktadır.¹¹⁹ Bulgaristan’daki Türk azınlık nüfusunun artmasının ana nedenlerinden birisi de göçün İkinci Dünya Savaşı ardından normal akışında devam edememesidir. Savaş sonrasında değişen rejim ile¹²⁰ Türklerin göçüne izin verilmemiş ve Türkiye’ye 1945-1949 yılları arasında 631 ile 1670 kişi arasında değişen göçmen zorlukla gelebilmiştir. Eğer normal akışında göç seyrediyor olabilseydi her yıl ortalama 12-20 bin göçmenin gelmesi Türkiye açısından zor durum oluşturmuyacaktı. Ancak bahsedilen sürede göçün akışının engellenmesi 200 bin kişilik göçmenin birikmesine neden olmuştur. Verilerden de anlaşılacağı üzere Bulgaristan’da var olan Türk nüfusu göz ardı edilemeyecek kadar çoktur.

Bulgaristan yönetiminin azınlıklara uygulamış olduğu asimilasyon politikaları komünist yönetimin iktidara gelmesi ile Türk azınlık ilk olarak sosyalist yapıya dayalı bir eğitim sistemiyle Bulgarlaştırılmaya çalışılmış ancak bu politikanın ters tepmesi sonucunda Türklük bilinci daha da ortaya çıkmıştır. Bu sonucu gören Bulgaristan yönetimi, asimile edemediği Türk nüfusun sayısını azaltarak kalan azınlığı daha kolay bir biçimde homojen Bulgar milletine entegre edilebileceğini düşünerek Türk azınlığı göçe zorlama yolunu tercih etmiştir. 1950-951 yıllarına yaşanan Bulgar Türklerinin

¹¹⁷ Rober Lee Wolff, **The Balkans in Our Time**, Harvard University Press, Cambridge, Massachuset, 1956, s. 49

¹¹⁸ Ali Tanoğlu, **Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)**, dergipark.gov.tr/download/article-file/8228 (e. t. 11 Aralık 2018)

¹¹⁸ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 28

¹¹⁹ a.g.e.,

¹²⁰ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 231

göçünden sonra 1952 yılında Bulgaristan'da yaşanan göçe rağmen 800 bin Türk nüfusu bulunmaktadır.

Bulgaristan açısından ikinci neden şunlardır: 1947 yılına gelindiğinde tarım alanlarının kolektifleştirilmesi ve tarım araçlarına devlet tarafından el konması sonucunda Türk azınlığın büyük kısmının işsiz ve topraksız kalmasıdır. Bulgaristan'da bu dönemde 850 bin Türk bulunmaktadır. Sofya Türk Büyükelçisi tarafından yapılan açıklamada bu nüfusun çoğunun tarım işiyle uğraştığı belirtilmiştir.¹²¹ 1950-1951 yıllarında Türk azınlığın Türkiye göç edecek olmasının en büyük nedenlerinden biri yaşadıkları bu işsizlik sonunda ortaya çıkan ekonomik sıkıntılardır. İşsizlik ve yaşanan ekonomik sıkıntılar Bulgar yönetimine karşı Türk azınlığının muhalif tutumlarının sertleşmesine neden olmuştur.

7 Mart 1950 tarihinde sosyalist rejim tarafından alınan kararlar Bulgaristan'daki tüm topraklarda ve özellikle verimli toprakların bulunduğu Dobruca'da kolektif çiftlikler olarak adlandırılan Köy Tarım Kooperatifleri (Trudova Kooperativno Zemedelsko Stopanstvo) kurulmuş ve topraklar devletleştirilmiştir. Toprak sahibi küçük çiftçiler kolektif çiftliklerde çalışmaya zorlanmıştır. Kooperatifleştirme işinin öncüsü Bulgaristan Çiftçileri Milli Birliği (Bilgarski Zemedelski Narodni Sıyuz) olmuştur. Bulgaristan Komünist Partisi ve Bulgaristan Çiftçileri Milli Birliği'nin ortak amaçları sosyalizmin kuruluşunun ikinci aşaması olarak gördükleri tarımda yeniden yapılandırmayı gerçekleştirmektir. Kooperatiflere giren köylülerin Bulgaristan sosyalist sınıfını oluşturacağına inanmışlardır.¹²²

Sander'e göre Bulgaristan'ın Güney Dobruca'yı topraklarına katması ile 150.000 Türk Bulgar nüfusuna dahil olmuştur. Güney Dobruca'da Bulgar yönetimi kolektif çiftlikler kurmuş, 1950 yılında ise tüm bölgelerde kolektif çiftlikler kurulmuş ve çiftçilerin buralarda bir araya gelmesi kararı alınmıştır. Kolektifleşme ile toprağını kaybeden Türk çiftçileri makineleşmenin hızlanması ile işlerini de kaybetmişlerdir. Homojen yapıyı bozduğu düşünülen Türk azınlık Bulgaristan için işe yaramayan bir yük haline almıştır. Kurtulunmak istenen kitle bu yüzden göçe zorlanmıştır.¹²³

¹²¹ Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1950, s. 1

¹²² İbrahim Kâmil, a.g.e., s.85,86

¹²³ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, İmge Kitabevi, Ankara, Haziran 2018, s. 101

Bulgarlar açısından göçün nedenlerine baktığımızda üçüncü sebep, Soğuk Savaş döneminde karşı blokta yer alan Türkiye'nin bu tarihte çok partili hayata geçip Amerika ve Batı ile olan yakınlaşmasıdır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan ekonomik yetersizlik, yurt içinde halkın tepkilerine neden olduğu gibi, yurt dışında da Türkiye'ye yönelik güvensizliğe ve eleştirilere neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı itibar kaybı ve ekonomik anlamda yetersizliklere neden olan olaylar CHP iktidarının ekonomi politikalarının yanlışlarıyla doğru orantılı olarak ortaya çıkmıştır. Milli Koruma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi girişimler halkı daha da yoksullaştırdığı gibi iç ve dış tepkilerin artmasına neden olmuştur. Böyle bir süreçte 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimler neticesinde 27 yıllık CHP iktidarına son vererek 408 milletvekili ile Demokrat Parti iktidara gelmiştir.¹²⁴

Demokrat Parti'nin dış politikaya yönelik tavrını dışişleri bakanı Fuat Köprülü'nün ifadelerinden anlamak mümkündür. Köprülü'ye göre;

“Amerika'nın Türkiye'ye yardımının da aynı “asil ve insani” çerçevede görülmesi gerekir. Türkler Amerikalı dostlarının yaptıkları bu mukaddes yardımları görmekten aciz değillerdir. Medeniyetin sonu demek olan korkunç akıbet Amerika milletinin akliselimi sayesinde önlenmiştir ve Türkler de Kızıl Emperyalizme karşı kurulan demokrasi cephesinde yer almalıdırlar.”¹²⁵

Köprülü Dışişleri Bakanlığı görevini aldıktan sonra Bürükselde yaptığı bir açıklamada DP İktidarının dış politika yaklaşımı ile ilgili en net açıklamayı şöyle yapmıştır;

“İkinci Dünya Harbi'nden beri Batı'ya yönelmiş olan dış siyasetimiz son seçimler neticesinde, bu istikamette daha faal bir şekil alacaktır.”

Bu dönemde başlayan ve Soğuk Savaş Döneminin ilk sıcak çatışması olan Kore Savaşı Batı Bloğu için Türkiye'nin desteğini test etme aracı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı döneminde Kore Japon işgali altındadır. Savaşın sonunda Kore'nin mandater bir yönetimle Çin ve ABD gibi devletlerin himayesinde yönetilmesi düşünülmüştür. Ancak ABD'nin Japonları teslim almak amacıyla kullandığı atom bombasından sonra Sovyetler Postdam Bildirisi'ne uyararak savaş ilan eder ve 38. Paralele kadar inerler. Bir

¹²⁴ Erol Mütercimler- Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 33-34

¹²⁵ Erol Mütercimler- Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 42-43

ay sonra ise ABD ise bölgede Japonları teslim alır. Bu durumun sonucunda iki devlet 38. Paralelin iki tarafını ayırmışlardır. İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmasıyla, Kuzeyde Kore Demokratik Cumhuriyeti, Güneyde ise Kore Cumhuriyeti kurulmuştur.¹²⁶

Savaşın başında 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye karşı saldırılara başlaması ile ABD bu duruma müdahale etmiş ve BM 'ye başvurmuştur. BM Güvenlik Konseyi toplanmış ve üye ülkeler Kuzey Kore'nin saldırılarına karşı birlikte hareket edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar sürecinde BM Çin'in Pekin tarafından tensil edilmesini boykot ettiği için SSCB oylamaya katılmamıştır ve sonuca itiraz edememiştir. BM'nin davetine ilk cevap veren Türkiye olur ve Kore'ye 5000 bin kişilik bir tugay 17 Ekim 1950 tarihinde Kore'de göreve başlamıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nden sonra SSCB'nin de Kuzey Kore'ye destek vermesi ihtimalinin güçlenmesinden sonra savaşın Üçüncü Dünya Savaşı'na varmasından korkulduğu için ateşkes ilan edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin direk savaşa dahil olmamasının nedeni ABD'nin stratejik olarak üstünlüğü ve ABD'nin Güney Kore'nin savunmasını bir prestij meselesi olarak algılamasıdır. Sovyetlerin de askeri gücü olduğu halde bahsedilen nedenlerden dolayı hissettiği algı direk müdahalesini engellemiştir.¹²⁷ Kore ikiye ayrılmış farklı yönetimler olarak kalır.¹²⁸

Savaş sürerken yaşanan ağır kayıplar ve buna rağmen kazanılan başarılar iktidar ve muhalefet kanadını bir araya getirmiştir ve meclisten iktidar ve muhalefetin takdir ve tebriklerini içeren ortak mesaj Türk tugayına gönderilmiştir. Türk tugayı savaşın ardından Kore'de kalmıştır. Yüz bin doları bulan yıllık maaş ve yollukları Türkiye Cumhuriyeti'ne ağır bir yük olarak fatura edilmiştir. En son Türk mangası 1971 tarihinde geri dönmüştür.¹²⁹

Böyle bir yaklaşımı benimseyen Demokrat Parti iktidarı NATO'ya girmeyi hem askeri güvenlik anlamında hem de Batı'ya yaklaşmak için yeni bir başlangıç olarak

¹²⁶ Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran, Ed., Cilt 1: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 22. Baskı, 2018, s. 546-547

¹²⁷ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Der Yayınları, 5. Baskı, Eylül, 2012, s. 552

¹²⁸ Baskın Oran, a.g.e. , s.546-547

¹²⁹ Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran, Ed., Cilt 1: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 22. Baskı, 2018, s.549

görmüştür. NATO'ya üyelik Türkiye için Sovyet komşusundan gelen tehdit algısının azalması anlamına gelmektedir. Truman Doktrini ve Marshall Yardımıyla birlikte ABD ile iş birliğine girilerek ekonomik ve askeri anlamda rahatlama yaşansa da Sovyetlerden geleceği düşünülen tehlikenin tamamen ortadan kalkmadığına inanılmıştır. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin içinde bulunduğu NATO'ya dahil olmak Türkiye için ülke topraklarının savunulması ve askeri modernizasyon için gerekli görülmektedir. Tüm bu nedenlerden Kore'ye asker gönderilme kararından bir hafta sonra, 1 Ağustos 1950'de NATO üyeliği için başvurulmuştur.¹³⁰

1950-1951 Bulgaristan Türklerinin göçünün sebeplerine Türkiye açısından bakacak olursak; Bulgaristan yönetimi yukarıdaki ifade edilen tek taraflı sebeplerden dolayı Türk azınlık nüfusunu Bulgaristan için tehlikeli kabul etmiş ve bu doğrultuda Türk azınlığa baskılarını arttırmıştır.

Daha önce de bahsedildiği gibi Köy Tarım Kooperatifleri kurulmuş ve bu kooperatiflere dahil olmak istemeyen Türk köylüleri ayaklanmıştır. Bulgar yönetimi ayaklanmalara engel olmak için 25 binden fazla kişiyi tutuklamıştır. Bu kişiler arasından 710 kişi kulak olarak adlandırılan yerlere sürgün edilmiştir. Kooperatiflere üye olmayı kabul etmeyenlere devlet dairelerinde iş verilmemiş ve çocuklarının eğitimi engellenmiştir. Karakollara götürülüp işkence görenler kooperatiflere üye olacağına dair dilekçe imzalamaya zorlanmıştır. Çalışanların ise vergileri arttırılmıştır.¹³¹

Güçlü kuvvetli gençlerin göç etmeleri engellenmeye çalışılmıştır,¹³² askerlik yaşına gelmiş çalışabilecek durumdaki Türklerin bir kısmı göçten alı konmuş ve yeniden yapılmakta olan yollarda, fabrika inşaatlarında çalışmaya zorlanmışlardır. Askerliklerini yapmayanlar için ise Türkiye'ye göçtükleri taktirde Kore'ye gönderilecekleri ile ilgili propagandalar yapılmıştır.¹³³

Bulgaristan'ın çalışabilecek durumdaki gençleri engellemek istemesinin nedeni iş gücüne ihtiyacı olmasındandır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere Bulgaristan Türk azınlığın tamamından kurtulmayı istememiş ve iş gücü kaybını da engellemeye

¹³⁰ Baskın Oran, a.g.e., s. 543,544,545

¹³¹ İbrahim Kamil, a.g.e., s. 87-88

¹³² Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1950, s. 5

¹³³ Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1-5

çalışmıştır. Türk gençleri “Trudovak”adı verilen “işçi-asker” taburlarına gönderilerek askerlikleri zorlaştırılmış ve ağır işlerde çalışmaya mecbur tutulmuşlardır.¹³⁴

Göçmenlerin sahip oldukları arsaların satılmasına engel olunmuştur. Bir kısım göçmenlere sadece beş gün mallarını satmak için süre verilmiş ancak kısa sürede satış gerçekleşmemiştir.¹³⁵

Göç başlamadan önce Türk asıllı göçmenlerin tüm mallarına el konup yağmalanmıştır. Fakir-zengin diye bir sınıf kalmamış, hatta zengin olan Türkler daha fazla zulme maruz bırakılmıştır. Önce vergilerle yıpratılmış, sonrasında ellerindeki her şey alınarak yoksul hale getirilmişlerdir. Göç edebilen göçmenlerin ifadelerine göre zenginler fakir kimselerden erzak alma durumuna gelmişlerdir.¹³⁶ Göçmenler ile yapılan röportajlarda Bulgarların zengin sınıfına ait köylüleri göçe zorladığını ve mallarını satmak için on beş gün gibi kısa zaman tanıdıklarını ve fakir köylülerin bu yüzden Bulgaristan’da kaldığını ifade etmişlerdir.¹³⁷

Bulgaristan yetkililerinin zenginleri zor durumda bırakmak istemesinin nedeni göçü hızlandırmak istemelerindedir. Bulgarların iddiasına göre Türk tarafının Bulgar düşmanı propagandası dolayısıyla Türk azınlık tarım üretimini aksatmış, Bulgar Halk Cumhuriyeti’nin yıllık üretim programı aksatmışlardır. Göç fikri Bulgar ekonomisine ciddi şekilde zarar vermiştir. Bulgarların yaklaşımını özetlemek gerekirse “gidenler bir an önce gitmeli kalanlar işine bakmalıdır”. Bulgaristan bu nedenle göçün zamana yayılmasına karşı çıkmıştır.¹³⁸

Öğretmenler, din adamları, Türk aydınları, okul çocukları ve esnaf Marksist-Leninist eğitimin verildiği toplantılara katılmaya mecbur tutulmuştur. Verilmek istenen sosyalist alt yapısının temel alındığı bu eğitim 1946 yılından itibaren Türk azınlık okullarının kapatılmasından dolayı Türk azınlık tarafından milli kültürlerini ve benliklerinin kaybı olarak algılanmıştır. Aynı zamanda Bulgarlar tarafından “Bulgaristan’daki Türk azınlığın etnik olarak Türk olmadığı, Osmanlı hakimiyeti sırasında Müslümanlığı kabul edip Türkleştirilmiş Bulgarlar” olduğu fikri aşılana çalışılmıştır. Yine Türk azınlık nüfusunu azaltmaya yönelik olarak Bulgarların kürtaj

¹³⁴ İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 87-88

¹³⁵ Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1950, s. 5

¹³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s. 4

¹³⁷ Akşam Gazetesi, 24 Eylül 1950, s. 1-2

¹³⁸ İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 95-96

yapması engellenmeye çalışılırken Türklerin ve Romanların kürtaj yaptırması teşvik edilmiştir.¹³⁹

Yine göçe zorlama politikası doğrultusunda kısa sürede göç etme imkânı oluşmayıp Bulgaristan'da bekleyen Türklerden yapılacak olan Stalin heykeli için 700 dolar istenmiştir. Bir sonraki yılın vergileri talep edilmiş (1952 yılı) ve göç edemeyenlerin zor durumda kalması için her türlü maddi talepte bulunulmuştur.¹⁴⁰

Göç etme imkânı bulamayan ve tarımla uğraşan Türklerin ürettikleri ürünlerin doğrudan satışı Bulgar yönetimince yasaklanmıştır. Mahsulleri saklayıp doğrudan satış yapanlara ağır cezalar uygulanmıştır. Tüm üretimin kooperatiflere verilmesi mecburi tutulmuştur.¹⁴¹

Yine bu dönemde iki ülke arasında gerginliği arttıran olaylar gerçekleşmiştir; Türk ataşesi Bulgaristan'ın istihbaratı ile ilgili güvensizlik oluşturduğu bahane edilerek sınır dışı edilmiştir. Bulgar askerleri Lalapaşa yakınındaki bir sınır karakoluna ateş açmış, Filibe'deki Türk konsolosluğu bombalanmıştır. İki Türk uçağı Bulgaristan hava sahası içerisinde düşürülmüştür.¹⁴²

Göç gerçekleştiği sırada Bulgarların düşmanca tavrı devam etmektedir. Kalkan Söğüt mevkiinde koyunlarını otlatan çoban Bulgar kalesinden açılan ateş sonucu hayatını kaybetmiştir.¹⁴³ Yine sınır bölgesinde buluna bir çeşmeden su içen iki ere Bulgar tarafından ateş edilmiş ve erler yaralanmıştır. Yaralanan erler Edirne Memleket Hastanesine götürülmüştür.¹⁴⁴

ABD basını göç öncesinde de Türk-Bulgar ilişkilerindeki gerginliklere yer vermiştir. 27 Nisan 1949 tarihinde Türk ve Bulgar sınır devriyelerinin Edirne sınırında karşılıklı ağır makineli silahlarla atışmalarda bulunulduğu ve Doğana köyü sakinlerinin evlerini terk etmek zorunda kaldıkları konu edinilmiştir.¹⁴⁵ 25 Ocak 1950 tarihinde Bulgar sınır muhafızları tarafından bir Türk muhabirinin öldürülmesi haberine The New

¹³⁹ İbrahim Kamil, a.g.e., s. 87-88

¹⁴⁰ Hürriyet Gazetesi, 2 Şubat 1951, s. 1-6

¹⁴¹ Milliyet Gazetesi, 1 Ağustos 1951, s. 3

¹⁴² İbrahim Kamil, a.g.e., s. 87,88,89

¹⁴³ Milliyet Gazetesi, 6 Aralık 1950, s. 1-5

¹⁴⁴ Milliyet Gazetesi 26 Ekim 1950, s. 1

¹⁴⁵ The New York Time's, 27 Nisan 1949

York Times’da yer verilmiş ve Türkiye’nin Bulgaristan tarafından “*hasmane tavırlar sergilendiği*” suçlamalarını şiddetle reddettiği haberi yayınlanmıştır.¹⁴⁶

Yukarıda bahsedilen tüm bu nedenlerden dolayı Türk azınlık, yetkili Türk makamlarına dilekçelerle göç etmek istediklerini bildirmiştir. Türkiye Devleti bu duruma duyarsız kalmamış ve göçmenleri zamana yayarak kabul etmeyi kararlaştırmıştır. Ancak gelişmeleri takip eden Bulgar Hükümeti tarafından Türkiye Cumhuriyeti’ne verilen notada 250 bin Türkün üç ay içerisinde göç etmesi için hazırlık yapılması talep edilmiştir.¹⁴⁷

Bulgarların bu kadar kısa sürede bu kadar çok sayıda göçmeni Türkiye’nin kabul etmesini beklemesi Türkler tarafından farklı yorumlara neden olmuştur. Türkler tarafından yapılan yorumlara bakacak olursak;

Eski Büyükelçi Bilal Şimşir’e göre bu taleplerinin nedeni Türkiye’yi sıkıntıya sokmak istemesidir. Şimşir’e göre;

*“Bu göç, Soğuk Savaş döneminin ilk büyük göçü idi. Türkiye, komünistlerin saldırısıyla başlayan Kore Savaşına bir Tugay göndermeye karar vermiştir. Bunun üzerine komünist Bulgaristan, Türkiye’yi sıkıntıya sokmak için üç ay içinde Türkiye’ye 250.000 Türk göçmeni göndermeye karar vermiştir.”*¹⁴⁸

Akşam Gazetesi başyazarı Necmettin Sadak’ın 1 Ekim 1950 tarihli makalesinde Göçün sebepleri şu şekilde aktarılmıştır;

“Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan’la iyi komşuluk münasebetleri tesisine hiçbir zaman muvaffak olamamıştır. Büyük bir Türk kitlelerinin zorla göçtürülmesi ne bu Türklerle ne Türkiye’ye iyilik etmek için değildir. Bu hadise geçen yıl Sovyet Rusya’nın Türkleri ve diğer yabancıları Batum ve etrafından başka yerlere sevk etmesi hadisesiyle birleştirilerek ikisi arasında bir münasebet aranabilir. Bulgaristan’ın emniyet edemediği bir Türk kitesinden kurtulmayı arzu ettiği neticesine varılabilir. Sıkıntılar içinde kıvranan Bulgaristan’ın bu suretle yiyecek tasarrufu yaptığı akla gelir. Göçmenler vesilesiyle birkaç bin komünist unsurunu memleketimize sokmak istemesi de

¹⁴⁶ The New York Time’s, 26 Ocak 1950

¹⁴⁷ Hürriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1950, s. 1

¹⁴⁸ Bilal N. Şimşir, **Balkanlar ve Türkiye**, Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü Bugünü Yarını, I. Hasan Basri Öcalan, Ed., Uluslararası Sempozyum, 26-28 Ekim 2001, Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Yayını

ihimaller arasındadır. Nihayet, bu suretle Türkiye'yi müşkül durumda bırakmak hedefi de göz önüne gelebilir.”¹⁴⁹

Göçün başlaması ve sebepleri yabancı basın tarafından değerlendirilmiştir. The New York Times'ın göç ile ilgili yaklaşımı şu şekildedir;

*“Sayıları neredeyse 35.000'i bulan ve çoğunlukla yoksul kişilerden oluşan Bulgaristan'daki Türk azınlığı, Türkiye'ye doğru hareket etmiştir. Görünen odur ki en az 215.000 kişi daha Türkiye'nin kapısını çalacak. Eskiden Bulgaristan'da yaşayan 850.000 kişiden oluşan Türk mirasının geri kalanının toplu olarak göç etmeleri, geçen sonbaharda ülkeden ayrılan Sofya'daki Komünist Hükümeti'nin emirlerinin ardından gelmiştir. Ekim ayında, Türkiye Bulgaristan ile olan sınırı kapatmak zorunda kalmıştır. Ancak bu ayın başlarında Bulgarların, Türkiye'nin 1925 tarihli sözleşmeyi ihlal ettiği yönündeki eleştirisini önlemek için sınırlarını tekrar açmıştır. Bulgaristan Türkiye'ye karşı yaptığı suçlamaları propaganda amacıyla kullanıyordu. Türkiye'ye girmek için vize talebinde bulunanlar Bulgaristan'daki Türk konsoloslughuna akın etmiştir. Bulgaristan'ı terk etmek isteyenlerin ortak ifadesine göre komünizm altında uygulanan arazi politikası halkı oldukça yoksullaştırmıştır.”*¹⁵⁰

Dış politika aracı olarak göçmenlerin karar alıcılar tarafından kullanıldığını düşünen farklı yaklaşımlar da Bulgaristan'ın Türk azınlığı Türkiye ile olan ilişkilerinde araç olarak kullanmış olabileceği fikrini desteklemektedir. Bu yaklaşımlara örnek vermek gerekirse, K. Greenhill, *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy* (Kitlesele Göç Silahları: Zorunlu Yerinden Edilme, Baskı ve Dış Politika) isimli kitabında devletlerin birçoğunun diğer devletler üzerinde baskı kurmak amaçlı olarak kitlesele göçü mecbur ettiği ya da bu göç üzerinden tehditler oluşturduğunu savunmuştur.¹⁵¹ Teitelbaum' a göre de “Göç veren ve alan ülkeler dış politika aracı olarak kitlesele göç hareketlerini kullanmaktadırlar.”¹⁵²

Türklerin iddialarından yola çıkarak yukarıda ifade etmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığı göçe etmeye mecbur ederek

¹⁴⁹ Akşam Gazetesi, 1 Ekim 1950, s.1

¹⁵⁰ The New York Times, 30 Aralık 1950

¹⁵¹ Kelly M. Greenhill, **Weapons Off Mass Migration**, Forced Displacement, Coercion And Foreign Policy, Cornell Universty Press, 2010, s.12-74

¹⁵² Michael S. Teitelbaum, **Immigration, Refugees and Foreign Policy**, International Organization, 1984, Vol. 38, Issue 03, s.437, (<http://EconPapers.repec.org/RePec: cup:intorg:v: 38:y:1984: i: 03: p: 429-450 02>),(e. t. 10 Mayıs 2019)

Türkiye ile arasındaki siyasi çatışmalara tepkisini Türk göçmenler üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır denilebilir.

Sayıdığımız tüm bu yaklaşımlardan sonra Bulgaristan ile Türkiye arasında yüz yıldan fazladır yaşanan göçlerin sebeplerine baktığımızda bir genelleme yapmak istersek ;

- Her iki ülkede de siyasi rejimlerin karakteri
- Milliyetçi propagandaların yoğunluğu
- Yabancı güçlerin veya uluslararası örgütlerin etnik sorunları çözme girişimlerindeki etkisini sıralayabiliriz.

Bu saydıklarımıza örnek vermek gerekirse; 1989'daki yoğun göç durumunda, komünist rejimin etnik ve siyasi krizi azaltmak ve Doğu-Orta Avrupa sosyalist ülkelerinde halihazırda devam etmekte olan demokratik değişimleri ertelemek için kullanması gösterilebilir.¹⁵³

2.4. 1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Göçü Sırasında Yaşanan Sorunlar

2.4.1. İki Ülke Arasında Yaşanan Siyasi Sorunlar

Göç gerçekleşmeden önce ve göç sırasında iki ülke arasında bazı diplomatik sorunlar çıktığı görülmektedir. Türk Hükümeti Bulgaristan'da yaşayan Türklerin aşama aşama yurda kabulünü kararlaştırmışken, Bulgar Hükümeti 10 Ağustos 1950'de Türkiye'ye bu konuyla ilgili notasını vermiştir. Bu notada;

“Bulgar Hükümeti'nin Türk azınlığa eşitlik sağlamak istediği, 1925 Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi doğrultusunda hareket ettikleri, göç etmek isteyen 250 bin kişinin 54 binine pasaport verildiği, buna rağmen Türk yetkililerin sözleşmeye uymayarak göçmenleri kabul etmek istemediği ve kamuoyunda Bulgar aleyhtarlığı yapıldığı, bu propagandalardan dolayı Türk azınlığın yok pahasına mallarını satıp Türkiye'ye göçmek istediği, yine 1925 sözleşmesine dayanarak 250 bin göçmene pasaport verilme işleminin gerçekleştirileceği ve Türk yetkililerin üç ay içerisinde bu kitleyi kabul etmesi

¹⁵³ Dirana Vasileva, **Bulgarian Turkish Emigration and Return**, The International Migration Review, Vol. 26, No:2, s.342-343, (<https://www.jstor.org/stable/2547061>), (e.t. 9 Mayıs 2019)

ve engel çıkarmaması yönünde uyarılması...”¹⁵⁴ gibi diplomasi dili ile bağdaşmayan tehditkâr bir üslupla yazılan nota Türk-Bulgar ilişkilerini aşılması çok zor bir aşamaya getirmiştir.

Türk tarafı Bulgarların 250.000 kişinin sürgün edilmesinin insan haklarına aykırı olduğunu iddia etmiştir. Bulgarların Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ni ihlal ettiği belirtilmiştir. Ankara’nın Sofya Büyükelçisi Şevket İstinyeli basına yaptığı açıklamada “Bulgaristan’da 850.000 Türk’ün yaşadığını ifade etti. “Başlarının belada olabileceğinden korkuyorum” ifadelerinin ardından, ‘‘Bulgaristan’daki Türklerin kompakt bir şekilde yaşadığını ve küçük çapta tarımsal faaliyetler ile uğraştıklarını ‘ eklemiştir. Bulgaristan’dan yapılan bir başka açıklamada ise, notanın 1925 Göç Anlaşması’nın ihlalini, Türk Hükümeti tarafından Bulgaristan’a sergilenen husumeti, Türk Hükümeti’nin Türk azınlığı ve Bulgaristan vatandaşları arasında hasmane duygular yaratmasını protesto ettiği belirtildi.¹⁵⁵

Milliyet Gazetesi’nin konuyla ilgili haberine göre Bulgaristan kendisine yapılan eleştirilere, verdiği nota içerisinde cevap vermiştir. Bulgaristan tarafından verilen notada, Bulgar Hükümeti’nin din, ırk ayrımı yapmadan tüm halka eşit davrandığı savunulmuştur. Azınlık okullarının serbest bırakıldığı, Türk azınlığın 1925 Türk-Bulgar Anlaşması doğrultusunda göç için 250 bin kişinin başvurduğu ve Bulgar yetkililerce 54028 kişiye pasa port verildiği ve tamamının Türk ırkından olduğu, göçmeden önce mallarının satışının gerçekleştiği ancak Türk hükümeti tarafından sınırı geçmeleri geciktirildiği için sefalet çektikleri iddia edilmiştir.¹⁵⁶

Bulgarlar tarafından 250 bin Türk’ün Türkiye tarafından kabul edilmek istenmediği ile ilgili yaptığı propagandalar etkisini Amerikan Basınında da göstermiş ve Bulgar basınının yaptığı habere yer verilmiştir. Bu habere göre; Bulgarların sürgün ettiği ve Yunanistan’da yaşayan 100 Türk’ün Bulgaristan’a geri dönüşüne izin verilmesi ve bu 100 kişinin Türkiye’ye kabul edilmediği 250 bin Türk’ün içinde olduğu Bulgar basınıca iddia edilmiş (Atina,24 Ekim-Reuters) ve bu iddia The New York Times’da “Sofya Türklerin geri dönüşüne izin veriyor” başlığı ile yayınlanmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Bilal N. Şimşir, a.g.e. ,s. 239.240

¹⁵⁵ The New York Times, 14 Ağustos 1950

¹⁵⁶ Milliyet Gazetesi, 24 Ağustos 1950, s. 5

¹⁵⁷ The New York Times, 26 Ocak 1950

Bulgar notasının Ankara'daki yankıları Ankara Radyo Gazetesi tarafından eleştirilmiş ve Bulgarların Türk azınlığın haklarını korudukları halde göç etmek istedikleri iddiası olayın saptırılması olarak yorumlanmıştır.¹⁵⁸

Hürriyet Gazetesinde yapılan haberlere göre Bulgaristan Hükümeti iki devlet arasında huzursuzluk çıkarmak istemektedir.¹⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri verilen bu notaya cevabını 28 Ağustos 1950'de vermiştir.¹⁶⁰ Hürriyet Gazetesi'nin haberine göre verilen notaya verilecek cevabın olumlu olması mümkün görülmemiş ve göçün gerçekleşmesi durumunda Birleşmiş Milletlerin göçü sıkı takip etmesi gerektiği ve Türk azınlığın gayri menkulleri konusunda hassasiyet gösterilmesi istenmiştir.¹⁶¹ Göçmenlerin Birleşmiş Milletler gözetiminde getirilmesi için dönemin başbakanı Adnan Menderes çeşitli girişimlerde bulunmuştur. ABD büyükelçisi ile bir toplantı yapılmış ve Bulgar notasına verilecek cevap hakkında görüşülmüştür.¹⁶²

Bulgar notasına verilecek cevap yabancı basına şu şekilde yansımıştır:

*“Türkiye, Bulgaristan'ın 250.000 Türk asıllı Bulgar vatandaşın önümüzdeki üç ay içinde ülkelerine geri gönderilmesini içeren talebini reddetti. Sofya'ya verilen notada, Türkiye öngörülen üç ayın geri gönderilmesi istenilen vatandaşların işlemlerinin halledilmesi için yeterli bir zaman olmadığını belirtti. Buna ek olarak, Bulgaristan zaman sınırında ısrar ederse, Türkiye konuyu Birleşmiş Milletler nezdinde dile getireceğini de deklare etti.”*¹⁶³

Bulgar notasına verilen cevapta yaşanan bu göç hadisesinin iki devlet arasındaki bir mesele olmaktan çıktığı milletler arası bir duruma dönüştüğü ifade edilmiştir. 1925 yılı Türk -Bulgar Anlaşmasına uyulmadığının ifade edildiği cevabi notada, göçmenlerin kendine ait mallarına el konması eleştirilmiştir.¹⁶⁴

Bulgarlar tarafından 22 Eylül 1950 tarihinde Türkiye'ye ikinci bir notada, Türk basınının göçle ilgili yaptığı haberlerin abartılı olduğu ifade edilmiştir ve Türk eğitim sisteminin ve Türk ekonomisinin eleştirildiği bir içeriğe yer verilmiştir.¹⁶⁵ Bu notaya

¹⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Eylül 1950, s. 1-3

¹⁵⁹ Hürriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1950, s. 1

¹⁶⁰ Oral Sander, a.g.e. , s. 101

¹⁶¹ Hürriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1950, s. 1

¹⁶² Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos, s.1

¹⁶³ The New York Times, 31 Ağustos 1950

¹⁶⁴ Milliyet Gazetesi, 29 Ağustos 1950, s. 1

¹⁶⁵ Zafer Gazetesi, 23 Eylül 1950, s. 1

cevaben 16 Ekim 1950 tarihinde Türkiye Bulgaristan'a bir nota sunmuştur. Bu cevabi notada Bulgarların diplomasi dışı kullandıkları üslup eleştirilmiş, geçmişte yapılan anlaşmaları farklı yorumlamaları ve esas meselenin 1925 anlaşması doğrultusunda çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁶⁶

22 Eylül 1950 tarihinde Bulgar Hükümeti tarafından verilen ikinci notaya 16 Ekim 1950'de cevap olarak verilen notada Bulgar Hükümetinin iki devlet arasında gerçekleşmiş anlaşmalara uymamakla beraber uzlaşmacı bir tavır sergilemediği ortaya konmuştur.¹⁶⁷

1950-1951 Bulgaristan Türklerinin göçü sırasında Bulgaristan ile Türkiye arasında yaşanan ve göçün seyrini etkileyen siyasi sorun Türk asıllı olmayan çingenelerin ve vizesiz kişilerin sınırdan geçmesi olmuştur. Bu durum sonucunda farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, göç sırasında bir takım vizesiz kimselerin göçmenleri getiren trene bindirilerek geri gönderilmek istemesi üzerine bunu kabul etmeyen Bulgaristan tarafı Yunanistan'dan geçerek Bulgaristan'a gelecek olan tren Bulgarlar tarafından kabul edilmeyince Yunanistan bir müddet seferlerin durdurulduğunu açıklamıştır.¹⁶⁸

İçişleri Bakanı Ruknettin Nasuhioğlu yaptığı 26 Eylül 1950 tarihli açıklamada 1950 yılı içinde 26 bin göçmenin geldiğini ve bu sayı içinde 1100 çingenenin bulunduğunu ve bu kişilerin geri iade edileceğini bildirmiştir.¹⁶⁹

Göç sırasında vizesiz göçmenler ve çingenelerin sınırdan geçmesi üzerine Türk sınırı 6 Kasım 1950'de kapatılmıştır. Göç sırasında sınırdan geçen vizesiz göçmenler ve çingenelerin geri alınması istenmiştir. Bu doğrultuda Bulgar makamlarına başvurulmuştur. Talepler Bulgar Hükümeti tarafından gerçekleştirilmez ise Birleşmiş Milletlere başvurulması kararı alınmıştır.¹⁷⁰ Sınırın kapatılmasıyla ilgili Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü basına yaptığı açıklamada Türk asıllı olmayanların sınırdan geçirilme isteğinden vazgeçilmedikçe sınırın açılmayacağını ifade etmiştir.¹⁷¹

Bu dönemde Bulgaristan'ın Türk azınlık ile ilgili uyguladığı göç politikaları Birleşmiş Milletlere aktarılmaya çalışılmıştır. Göçmenlerin göç öncesinde mallarına el

¹⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1950, s. 1-4

¹⁶⁷ Akşam Gazetesi, 17 Ekim 1950, s.1-2

¹⁶⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Eylül 1950, s. 3

¹⁶⁹ Hürriyet Gazetesi, 27 Eylül 1950, s.1

¹⁷⁰ Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 1950, s.1

¹⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ekim 1950, s. 1

konmuş olması ve çaresiz bir halde göçe zorlanmaları Birleşmiş Milletlere şikâyet olarak bildirilmiştir. Özel Siyasi Komitede buluna delegemiz Muharrem Nuri göçmenlerin durumunu ifade ederek Bulgarların insan haklarına aykırı davrandığını savunmuş ve durumun Birleşmiş Milletlerce ele alınması talep etmiştir.¹⁷²

5 Kasım 1950 tarihinde Avrupa Konseyi Dışişleri Bakanları yaptıkları toplantıda Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün meseleyi gündeme getirmesi sonucunda konsey Bulgaristan'ı haksız bulan kararını açıklamıştır.¹⁷³ Sofya idarecileri Avrupa Konseyi tarafından protesto edilmiştir.¹⁷⁴

Sınırın kapatılması, Türk yetkililerin çingenelerin sınırdan geçirilmeye çalışılması ve göç ile ilgili sorunları uluslararası makamlara bildirmiş olması Bulgaristan'ın daha önce göçü düzene sokmak için yapılan girişimlere yanaşmaması durumunu değiştirmiştir. Türk tarafından göçü düzene sokmak için antlaşma talepleri daha önce Bulgaristan tarafından kabul edilmezken sınırın kapanması ve uluslararası mercilerin tepkileri üzerine Bulgaristan antlaşma yapmaya sıcak bakmaya başlamıştır. Yapılan bu antlaşmaya göre;

- Türkiye'den giriş vizesi verilmedikçe hiçbir göçmene çıkış vizesi verilmeyecektir.
- Bulgar sınır makamlarına Türkiye giriş vizesi olmayan göçmenlerin sınırı geçmelerine izin verilmemesi için kesin emir verilecektir.
- Türk giriş vizesi olmadan sınırı geçen göçmenler Türk yetkililerce geri gönderilecek ve Bulgar yetkililerce geri alınacaklardır.
- Daha önce Türk sınırını geçmiş olan 360 kişiden oluşan çingene kafilesi geri alınacaktır.¹⁷⁵

Türk yetkilileri Bulgarların bir daha vizesiz kimseyi göndermeyeceği ve gönderilenlerin geri alınacağı teminatını vermeleri üzerine 2 Aralık 1950 tarihinde sınır tekrar açılmıştır. Bu anlaşma yazılı bir anlaşma şeklinde değildir. Bulgar Hariciye Nazırı Muavini ile Türk Maslahatgüzarı arasında sözlü olarak gerçekleştirilmiştir.

¹⁷² Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ekim 1950, s. 1-3

¹⁷³ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kasım 1950, s. 1

¹⁷⁴ Akşam Gazetesi, 5 Kasım 1950, s. 1

¹⁷⁵ Hüseyin Avni Bıçaklı, a.g.e., s. 305

Diplomaside Centilmen Agreement adı verilen bu sözlü anlaşmaların en az yazılı anlaşmalar kadar kıymeti olduğu kabul edilmektedir.¹⁷⁶

3 Aralık 1950 akşamı sınırın elli beş günün ardından açılmasıyla ilk olarak vizesiz olarak sınırdan geçmiş olan ve Süvari kışlalarında barındırılan 1146 göçmenin çingene olan 350 tanesi ilk trenle Bulgaristan'a geri gönderilmişlerdir.¹⁷⁷

Ancak Bulgar Hükümetinin çingeneler ile ilgili uyarıları dikkate almayarak 28 Ekim'de yirmi aileye mensup 126 çingeneyi sahte vize ile tekrar Türkiye sınırına göndermesi ve geri almaması üzerine 8 Kasım 1951 günü Türk sınırı ikinci defa kapatılmıştır.¹⁷⁸ Çingene asıllı göçmenler geri alınmadığı sürece sınırın tekrar açılmama kararı alınmıştır.¹⁷⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırdan geçen yabancı ve vizesiz kimseler konusunda gösterdiği titizlik yabancı basında da yer almıştır. İngiliz Manchester Guardian ve Daily Telegraph gazeteleri Bulgar Hükümeti'nin bütün anlaşmaları ve insan haklarını ihlal ettiği ve bu duruma iktisadi ve siyasi müdahale edilmesi gerektiğini yazmışlardır.¹⁸⁰

Türkiye tarafından sınır ikinci defa kapatıldıktan sonra Bulgar Hükümeti 30 Kasım 1951 günü yaptığı tebliğ ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü kesin olarak durduğunu kamuoyuna açıklamıştır.

Bulgar Hükümeti Bulgar Telgraf Ajansı'nın aracılığıyla bildirdiği tebliğde "muhacereti durdurduğunu" açıklamıştır. Bunun nedeni olarak da Türk tarafının sınırı kapatmasını göstermiştir. Türk Hükümetini 1925 anlaşmasına aykırı davranmakla suçlamıştır. İlk etapta Bulgaristan'daki Türklerin göç ettirmek için kışkırtıldığını sonra da sınırın kapatılarak göçmenlerin mağdur edildiğini iddia etmişlerdir.¹⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi'nin haberine göre; Bulgar Hükümeti'nin bu konu ile ilgili iddialarını bildirdikleri notada Türkiye'nin Atlantik Paketi'ne girdiğinden de bahsedilmektedir. Türk Hükümeti'nin sınırı kapamasından sonra Macaristan, Çekoslovakya, Polonya gibi Sovyetlerin uydusu kabul edilen devletler ile Türkiye arasındaki ithalat ve ihracat da durdurulmuştur. Bu notadan anlaşılan sonuç Bulgarların sadece sınırın kapanmasıyla

¹⁷⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9.Dönem, 26. Birleşim, Cilt-4, 5 Mayıs 1951

¹⁷⁷ Akşam Gazetesi, 3 Aralık 1950, s.1

¹⁷⁸ Hürriyet Gazetesi, 9 Kasım 1951, s. 1-5

¹⁷⁹ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1950, s.1

¹⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1950, s. 1-4

¹⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Aralık 1951, s. 1-5

ilgilenmediği aynı zamanda NATO 'ya dahil olan Türkiye'nin tarafını belli etmiş olmasının hazımsızlığıdır.¹⁸²

Türkiye 1 Aralık 1951 günü Bulgarların iddialarına, yayımladığı bir tebliğ ile cevap vermiştir. Türkiye'nin göçmenlerin gelişine engel olmadığı, 150 bin civarında göçmenin Türkiye'ye kabul edildiği, Bulgaristan'ın iş gücü kaybından korktuğu için sınırı kapattığı bildirilmiştir.¹⁸³

Göçün durdurulmasının sebeplerine yönelik farklı yaklaşımlar oluşmuştur. Bulgaristan Türk azınlığın kendi talepleri doğrultusunda antlaşmalara uyarak izin verildiği iddiasını savunmaya devam ederken bir taraftan da Türklerin kendilerini istemediği propagandasını sürdürmüştür. Bu şekilde Türkiye'ye göç etme taleplerinin azalacağına inanılmıştır. Bu şekilde davranmalarının nedeni düşünülenden fazla göç talebinde bulunmuş olmasıdır. Bu talep doğrultusunda göçün gerçekleşmesi en ağır işlerde çalışan, fabrikalarda, sanayide, tarım ve hayvancılık sektöründe görev alan iş gücünün kaybı Bulgar ekonomisi için büyük kayıp anlamına gelmektedir. Diğer bir sebep ise Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı politikalarındaki değişikliktir. Stalin Türklerin sosyalist bir ülkeden kapitalist bir ülkeye büyük kitleler halindeki göçü fikrini benimsememiş ve Türk azınlığın sosyalist topluma entegrasyonu yönünde politikalar izlenmesi yönünde düşüncelerini belirtmiştir.¹⁸⁴

Göç durduktan sonra da göçmen olarak ya da vizesiz bir şekilde yurda girdiği tespit edilen çok sayıda kimse yakalanmıştır. Edirne'de emniyetin takibi ve dinlemeleri sonucunda altı casus yakalanmıştır ve bu casuslar Askeri Siyasi Mahkeme'de yargılanmıştır.¹⁸⁵ Aynı şekilde üç casusun camide saklanarak telsiz yoluyla Bulgar yetkilileri ile mesajlaşıp bilgi gönderdiği emniyet yetkililerince suçüstü yapılarak yakalanmışlardır.¹⁸⁶

Göçün aniden yasaklanması ile göç etmek için mallarını satan kimseler mağdur olmuşlardır. Ancak Bulgaristan bir daha 1969 yılına kadar göçe izin vermemiştir.

¹⁸² Cumhuriyet Gazetesi, 15 Aralık 1951, s. 1-6

¹⁸³ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 245,246,247

¹⁸⁴ İbrahim Kâmil, a.g.e., s. 95, 96

¹⁸⁵ Milliyet Gazetesi, 11 Mayıs 1952, s.7

¹⁸⁶ Milliyet Gazetesi, 19 Temmuz 1952, s. 7

2.4.2. Göç Sırasında Bulgaristan Türklerinin Yaşadığı Sorunlar

Türk asıllı vatandaşlar çok ağır şartlar altında göç etmeye zorlanmış ve perişan olmuş vaziyette sınırı geçmişlerdir. Açlık, mevsim gereği yaşanan soğuk hava şartları, yaşanan salgın hastalıklar göçmenlerin büyük kayıplar vermelerine neden olmuştur. Türkiye Devleti göçmenlerin sınırı geçmeden önceki yaşadığı zorluklara da duyarsız kalmamış Kızılhaç ve Kızılay örgütlerine başvurularda bulunmuştur. Ancak iki örgüt de Bulgar Kızılhaç'ına baş vurmalarına ve yardım taleplerine rağmen Bulgar Kızılhaç'ından konuyla ilgili cevap dahi alınamamıştır.¹⁸⁷ Göçmenler sadece üstlerindeki kıyafetler ile gelebilmiş, yanlarında taşıyabildikleri eşyalar da Bulgar milisleri tarafından yağmalanmışlardır.¹⁸⁸

Bulgaristan ile yapılan anlaşmaya göre günde 800 göçmen gelmesi gerekirken binlerce göçmenin sınırda birikmesine sebep olan Bulgar yönetimi, göçmenlere bu aşamada da zulmetmeye devam etmiştir. Edirne'ye gelmeye çalışan göçmenler Bulgar topraklarında bulunan Mustafa Paşa istasyonunda 10-15 gün beklemek zorunda bırakılmışlardır. Bu istasyonda bulunan virane haldeki karantina binasında on binlerce kişi sürekli bir izdiham halindedirler. Bekleme süresi boyunca yanında getirdikleri nafakaları bittiği için açlıkla mücadele etmekten ayakta bile duramaz hale gelmişlerdir. İstasyona gelen tren sadece yirmi dakika gibi kısa bir süre beklediği için yanlarına alabildikleri birkaç parça eşyayı da terene sokma imkânı bulamamışlardır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Ali Tanoğlu, a.g.m., (e.t. 13 Şubat 2019)

¹⁸⁸ Milliyet Gazetesi, 9 Eylül 1950, s. 1-5

¹⁸⁹ Milliyet Gazetesi, 10 Mart 1951, s. 5

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN POLİTİKALARI

3.1. Türkiye’nin Bulgaristan Göçmenlerine Karşı Tutumu

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yani 1940-1949 yıllarına denk gelen dönemde Bulgar yönetimi neredeyse göçü durma seviyesine çekmiştir. Normal şartlarda yılda 15-20 bin kişinin Türkiye’ye göçü Türkiye ve Bulgaristan için sorun olmazken 150-200 bin kişi ciddi bir sorun haline gelmiştir.¹⁹⁰

Ancak bir sorun haline gelen bu duruma karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve halkı elinden gelen çabayı harcamaktan çekinmemiştir. Devletin en üst mercii Cumhurbaşkanı Celal Bayar öncülüğünde “*Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği*” kurulmuştur. Birliğin amacı göçmenlerin iskanının sağlanması, işlerinin karşılanması, sağlık sorunlarının giderilmesidir. Birlik başkanı Refik Koraltan bir beyanname yayınlamış ve göçmenlerin tüm ihtiyaçlarının karşılanmasının büyük maddi imkân gerektirdiğini bildirerek halktan yardım talep etmiştir.¹⁹¹

İlk toplantıları 22 Aralık 1950 tarihinde gerçekleştirilerek birliğe bir tüzük hazırlanmış, Kızılay Genel Merkezi’nde yapılan ilk toplantıda aynı zamanda Büyük Millet Meclisi Başkanı da olan Refik Koraltan birliğin de başkanı olarak seçilmiştir. Birliğin beyanname radyoda Türk Milleti’ne Koraltan tarafından duyurulmuştur. Bu beyanname halka duyurulan ifadelerde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Bulgaristan Türklerine yaklaşımı açıkça anlaşılmaktadır. Refik Koraltan’ın duyurduğu beyanname şu şekildedir:

“Muhterem vatandaşlar, hür dünyanın hak koruyan muhterem insanları, bir müddettir milletler ve insanlar arasındaki münasebetleri normal mecralardan uzaklaştıran dünya hal ve şartlarının yarattığı yeni bir durum karşısında bulunuyoruz. Yüz binlerce insan, asırlardır bağlı buldukları topraklardan ve köklerden kopuyor, bütün mal ve mülklerini terk ve göç etmek zorunda kalıyorlar. Dünya durumunun ıstırabını böyle bir şekilde çekenler Türk kardeşlerimizdir. Osmanlı İmparatorluğu kısım kısım tasfiye geçirirken, can ve mallarını yeni kurulan hükümetlere ahitnamelerle

¹⁹⁰ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s.231

¹⁹¹ Sabit Dokuyan, **Bulgaristan Türkleri’nin İkinci Dünya Savaşı Ardından Anadolu’ya Göçleri**, Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-4: 69, Mart-Haziran 2015, s.4160

emanet bıraktığımız insanlardır. Bu itibarla yeni durumun doğurduğu acıya en yakından Türk Milleti maruzdur. Fakat aynı zamanda bu acı bütün insanlığındır. Göç eden kardeşlerimizi yaşatmak ve kendilerini hürriyet ve diğer insanca nimetlere kavuşturmak için Türk Milleti elinden gelen her fedakarlığı yapmaktan geri kalmayacaktır. Fakat ne çare ki bu fedakârlık maddi takatle mukayyettir. Uzun yıllardan beri totaliterliğin tehdidine karşı yüz binlerce evladını silah altında tutarak kendi şeref ve bekasına ve aynı zamanda hür dünyanın varlığına bekçilik eden Türk milletinin bu yeni durumu karşılamak bakımından maddi kudreti ister istemez mahduttur... Birliğimiz bütün Türkleri Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenlerinin imdadına koşmaya, bütün hür insanları bu vazife ve alakayı paylaşmaya davet eder.”¹⁹²

22 Aralık 1950 günü ilki gerçekleştirilen Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği toplantısı sırasında söz alan Cumhurbaşkanı Celal Bayar göçmen meselesinin hükümeti ilgilendirdiğini ve sıkışık duruma soktuğunu ifade etmiştir.¹⁹³

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve dönemin başbakanı Adnan Menderes Göçmenlere Yardım Komitesi'nin düzenlediği toplantıya katılarak göçmenlerin meseleleri ile ilgili çözümler üretmek için çalışmışlardır. Sirkeci ve Zeytinburnu misafirhanelerini ziyaret etmiş ve göçmenlerin teşekkür nidalarıyla karşılanmışlardır.¹⁹⁴ Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes Edirne ve Kırklareli'ndeki kampları ziyaret etmişler ve “göçmen işinin milli bir dava olduğunu” ifade etmişlerdir.¹⁹⁵

Başbakan Menderes de bu göçün milli bir dava olarak görüldüğünü, göçmenlerin iskanı için ayrılan 30 milyon liranın yetmemesi durumunda bir 30 milyon daha vermeye hazır olduklarını ifade etmiştir.¹⁹⁶

Hükümete göçmenler konusunda yardım amaçlı kurulan Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği başkanı ve aynı zamanda Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan tüm illere göndermiş olduğu genelgede yapılacak bağışların Kızılay makbuzu ile alınacağını ve şartlı bağış olarak kabul edilip birliğe tahsis edileceğini bildirmiştir.¹⁹⁷ Göçmen Birliği Komitesi tarafından belirlenen ekipler 15 Aralık 1950 tarihinden

¹⁹² Zafer Gazetesi, 22 Aralık 1950, s.1-4

¹⁹³ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Aralık 1950, s. 1

¹⁹⁴ Hürriyet Gazetesi, 5 Ocak 1951, s. 1

¹⁹⁵ Hürriyet Gazetesi, 8 Ocak 1951, s. 1-5

¹⁹⁶ Milliyet Gazetesi, 3 Şubat 1951, s.1

¹⁹⁷ Zafer Gazetesi, 24 Aralık 1950, s. 1-4

itibaren Kızılay'ın damgasının bulunduğu makbuzlar karşılığında para yardımlarını toplamaya başlamışlardır.¹⁹⁸

Göçmen meselesi muhalefet tarafından da çok önemsenmiştir. Halk Partisi adına yaptığı açıklamada Nihat Erim göçmen meselesinin T. C. 'nin en mühim meselelerinden biri olduğunu bildirmiştir. Bu doğrultuda tüm partilerin iş birliği yaparak hükümetin işini kolaylaştırması gerektiğini söylemiştir.¹⁹⁹

Göç başladığı sıralarda mecliste bütçe görüşmeleri yapılıyor olmasına rağmen daha önce hazırlanan bütçelerin aynı şekilde faaliyete geçirilmesiyle göçmenlere de hazırlanan bu bütçeden kullanılmak suretiyle yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Bu sayede gerekli yardımlar gerçekleştirilmiştir.²⁰⁰

Planlanan bu bütçe doğrultusunda 1950 yılı bütçesi içinde Bulgaristan'dan gelen göçmenler için ayrılan 1.011.789 liranın 376.528 lirası göçmenlerin misafirhanelerinin yeniden kurulmasına, var olan misafirhanelerin genişletilmesine ve tadilatına, aş ocakları için gerekli masraflara, 479.936 lirası yoldaki yada geçici durumdaki göçmenlerin yardımları için, 105.240 lirası Karayolları nakliyatı ile Yunan ve Bulgar Demiryolları parkur ücretlerine, 50.085 lirası tedavi ve diğer ihtiyaçlar için harcanmıştır.²⁰¹

Mayıs ayına gelinene kadar göçmenler için 1951 yılı Bütçesinin iskân yardımları tahsisatından iâşe ve misafirhane masrafları için takriben 200.000 lira harcanmıştır. Ayrıca Kızılay Derneği iâşe masrafları karşılığı olarak 200.000 lira tutarında ve Devlet Demir Yollarına da Yunan ve Bulgar Demiryolları parkur ücreti olarak borçlu kalınmıştır. Bu borçlar 1951 yılı bütçesinden karşılanmıştır.²⁰² Ayrıca göçmenler için harcanan 30 milyon lira, ABD tarafından verilen Marshall Planı kapsamında paradan karşılanmıştır. İktisadi İş birliği İdaresi Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russell H. Dorr 1950 senesi 30 Haziran tarihine kadar 164.100.000 dolarlık yardımın Türkiye'ye verileceğini açıklamıştır. Bu miktar 459.480.000 liraya tekabül etmektedir.²⁰³

Göçmenlere yapılacak yardımlar için bireysel olarak girişimlerde bulunulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından 2500 lira, Meclis Başkanı

¹⁹⁸ Zafer Gazetesi, 12 Aralık 1950, s.2

¹⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ekim 1950, s. 1-3

²⁰⁰ Zafer Gazetesi, 30 Aralık 1950, s. 4

²⁰¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9.Dönem, Cilt-7, 74. Birleşim, 9 Mayıs 1951

²⁰² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9.Dönem, Cilt-7, 74. Birleşim, 9 Mayıs 1951

²⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1950, s. 3

Refik Koraltan tarafından 500 lira bağışlamak suretiyle gönüllülük isteği oluşturulmak istenmiştir.²⁰⁴

Devlete göçmenler için yapılacak masraflar için bankalardan da bağışlar yapılmıştır. Türkiye Kredi Bankası göçmenler için 10 bin lira, Osmanlı Bankası 500 bin lira, Merkez Bankası 500 bin lira, Ziraat Bankası 600 bin lira, Türk Ticaret Bankası 30 bin lira, Garanti Bankası 15 bin lira bağışta bulunmuşlardır.²⁰⁵

Göçmenler için konserler verilmiş ve gelirleri bağışlanmıştır. Ankara Kızılay konseri 8.380 lira, Vasa Prihoda konserinden ise 1.953 lira bağışlanmıştır.²⁰⁶

Göçmenler için spor müsabakaları düzenlenmiş, Amerikalılar ile yapılan serbest güreş müsabakalarının geliri olan 86.333 lira göçmenlere bağışlanmak üzere yetkililere teslim edilmiştir.²⁰⁷ Göçmenler için düzenlenmesi düşünülen piyango için Konya Milletvekili Saffet Gürol tarafından meclise kanun teklifi sunulmuştur.²⁰⁸ Mecliste ilk etapta piyango'nun nasıl düzenleneceğine dair fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Göçmenlerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verilebilmesi için Kırklareli Milletvekili Şefik Bakay tarafından piyango'nun beş yıl süre ile tekrarlanacak şekilde düzenlenmesi teklifi sunulmuştur. Konya Milletvekili Saffet Gürol piyango kanununa göre istenildiği takdirde piyango'nun tekrarlanabileceğini ve tekrar yeni bir kanuna gerek olmadığını ifade etmiştir.²⁰⁹ Kanun teklifi kabul edilmiştir ve bir defaya mahsus olmak üzere piyango düzenlenmesi kararı alınmıştır.²¹⁰ mart ayında düzenlenen piyangodan 3 milyon lira temin edilmiştir.²¹¹

Yapılan yardımların teşviki için Eskişehir Milletvekili Abidin Potuoğlu'nun Gelir ve Kurumlar Vergi mükellefleri tarafından Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği'ne yapılacak yardımların vergi matrahına ithal edilmemesi hakkında kanun teklifi acele bir şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmüş ve kabul olunmuştur. Bu kanuna göre Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri tarafından 1. 1.1951 tarihinden 31. 12. 1953 tarihine kadar makbuz karşılığında "Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği'ne yapılacak nakdi bağışlar, yıllık beyanname ile

²⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1950, s. 3

²⁰⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1950, s. 3

²⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1950, s. 3

²⁰⁷ Cumhuriyet Gazetesi 29 Aralık 1950, s. 1

²⁰⁸ Hürriyet Gazetesi, 28 Aralık 1950, s.1

²⁰⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem-9, 23.Birleşim, Cilt8, 25 Aralık 1950

²¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1950, s. 1-3

²¹¹ Zafer Gazetesi, 26 Aralık 1950, s.4

bildirilecek gelirlerden ve kurum kazançlarından indirilecektir.²¹² Yapılan yardımların vergiden düşürülmesi kararı ile yardımseverler daha istekli hale gelmiştir.

Vergi kolaylığı göçmenler için de sağlanmıştır. Göçmenler resmi mevzuata göre yanlarında getirebildikleri eşyaları, malları, hayvanları, geçim elde ettikleri ürünler ve üretim için kullandıkları üretim edevatı dahil olmak üzere bir defaya mahsus olmak kaydıyla vergiden muaf tutulmuşlardır. Göçmenlere devlet tarafından verilen vize, pasaport gibi evraklardan alınan harçlardan, beş yıl süreyle arazi, bina vergilerinden muaf tutulmuşlardır. Askerlik çağındaki göçmenler de nüfusa kayıt olduğu tarihten itibaren iki yıl süre ile askere alınmamıştır.²¹³

Uygulanan tüm bu kampanya ve teşvikler sonucunda Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği önderliğinde 19 Nisan 1951 tarihine kadar yapılan bağışlar ile çeşitli kaynaklardan toplanan meblağ 8 milyon 107 bin 40 lirayı bulmuştur. Bu miktarın 2 milyon 250 bin lirası bankalardan, 4.462.664 lirası ticaret müesseseleri ve halk tarafından karşılanmıştır. 1.306.653 lirası özel kanuna göre piyango hasılatıdır. Geri kalan 87.723 lira ise yabancı kaynaklardan sağlanmıştır.²¹⁴

Göçmenler için devlet tarafından yapılan yardımların yanında sivil halk tarafından yapılan yardımlar da önemli yer tutmaktadır. Göçmenler için yapılan sivil yardımların başında “akraba yardımları” gelmektedir. İlk etapta kalacak yer ve yemek ihtiyaçları akraba ve dost yardımlarıyla karşılanmış ve bu durum konut ve geçim sorunları çözülene kadar devam etmiştir.

Hükümet göçmenlerle ilgili elinden gelen gayreti göstereceğini ifade ederken aynı zamanda halkın da göçmenleri sahiplenmesini talep etmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu basına yaptığı açıklamada Türkiye’de 40 bin köy bulunduğunu her köye iki göçmen yerleşebilirse seksen bin göçmenin yerleştirilmiş olacağını ifade etmiştir. Aynı şekilde şehirlerde yaşayan vatandaşların da göçmenleri sahiplenmesi gerektiğini söylemiştir.²¹⁵

Türk Halkı imkanları doğrultusunda göçmenleri bağrına basmıştır. Polatlı ve köylerinden yapılan yardımlar bunun ispatıdır. Polatlı’da Kaymakam Hikmet Gülşen’in başkanlığında bir komite kurulmuş, kasabaya göçmen olarak 32 hanelik bir aile grubu

²¹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem-9, Cilt-4, 30. Birleşim, 15 Ocak 1951

²¹³ Ali Tanoğlu, a.g.m. (e.t. 13 Şubat 2019)

²¹⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt-7, 74. Birleşim, 9 Mayıs 1951

²¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ekim 1950, s.1-3

gelmiştir. Hızlıca köylere yerleştirilen aileler için 4420 lira yardım toplanmıştır. Hükümet sağlık ekiplerince sağlık kontrolleri gerçekleştirmiştir. Kargalı köyünden 1000 kg un, bakliyat ve bin lira yardım yapılmıştır. Karakoyo köyünden 1300 kg buğday, giyim eşyası ve para yardımı yapılmıştır. Karayavşan köyünden 100 kg buğday, giyim eşyası, para yardımı yapılmıştır. Eski Polatlı köyüne yerleştirilen muhacirler için altı aylık giyim, yiyecek ve para yardımı yapılmıştır.²¹⁶

Göçmenlere her sektörden işletmeciler tarafından yardımlar yapılmıştır. Demirkapı Göçmen Misafirhanesi'ne bir ton helva bağışında bulunulmuştur.²¹⁷

Göçmenlerin yaşayacağı konutlar yapılması amacıyla halk tarafından arazi bağışları gerçekleştirilmiştir. 600 bin metrekarelik geniş bir arazi yardımsever bir vatandaş tarafından bağışlanmıştır. Bu arazinin tapusu Bayar'a sunulmuştur.²¹⁸

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Bayar tarafından yapılan radyo konuşmasında tüm Türk kadınları imkanları doğrultusunda göçmenlere yardıma davet edilmiştir. Yapılan konuşmada göçmenlerin kardeş kabul edildiği ve yapılacak yardımların milli bir vazife olduğu dile getirilmiştir.²¹⁹

Türkiye Devleti göçe her ne kadar hazırlıksız yakalanmışsa da göçmenler devletin kendilerine sahip çıktığının farkındaydılar. İskân edilmelerinde çeşitli sıkıntılar, ekonomik problemler, sosyal yaşamda yabancılık hissetmiş olmaları gibi birtakım sorunlar yaşanmış olsa da göçmenler devletin imkanları doğrultusunda elinden geleni yaptığını anlamıştır ve milletin genel çoğunluğunun kendilerini soydaş olarak kabul ettiğinin bilincindedirler. Devlet yetkililerine yazılan teşekkür mektupları resmi kayıtlarda bulunmaktadır. Aynı zamanda buldukları kötü şartlardan dolayı çaresiz kalan göçmenler yardım istemek amaçlı mektuplarını Başbakan Menderes de dahil olmak üzere birçok yetkiliye göndermişlerdir. Bunun gibi yardım istenen mektupların büyük kısmına olumlu dönüşler yapılmışken bir kısmına ise çözüm üretilememiştir.

²¹⁶ Zafer Gazetesi, 28 Aralık 1950, s. 1-4

²¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1951, s. 3

²¹⁸ Hürriyet Gazetesi, 11 Ocak 1951, s.1-5

²¹⁹ Milliyet Gazetesi, 3 Şubat 1951, s.1

3. 2. Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin İskanı

Göçmenlerin iskanı uzun süre Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti için sorun teşkil etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde herhangi bir iskân politikası oluşturulmaması göçmenlerin seri ve düzgün bir şekilde yerleştirilmelerini geciktirmiştir. Bu soruna çözüm bulunabilmesi için çeşitli teklifler sunulmuştur. 23 Aralık 1950 tarihli Akşam Gazetesi'nde Prof. Dr. Hamit Sadi Selen göçmenlerin iskanı konusunda araştırma enstitüsünün işi ele alması gerektiğini ve nüfus-arazi arasındaki münasebet, nakil ve iskân davası, servet kaynaklarından faydalanma yolları gibi sorunların bilinçli bir şekilde şekillenmesi gerektiğini ifade etmiştir.²²⁰

Göçmenlerin iskanı ve kendilerini geçindirebilecek hale gelebilmeleri gibi tüm sorunlarıyla ilgilenmek ve çözüm bulmak amaçlı bir komisyon kurulması kararı Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bu kurulda Ulaştırma, Sağlık, Tarım Bakanlıkları ve Emniyet Genel Müdürü temsilcilerinin bulunmasına karar verilmiştir.²²¹

Gelen göçmenler ilk etapta geçici kamplara yerleştirilmişlerdir. Edirne'nin Karaağaç mevkiinde bulunan süvari kışlası göçmenler için tadilattan geçirilerek genişletilmiştir. Edirne iskân müdürü başta olmak üzere tüm memurlar aralıksız mesai yaparak göçmenlerin evraklarını kontrol etmiş ve kayıt altına almıştır. Kızılay tarafından aşhane kurulmuş ve göçmen kadınlar gönüllü olarak bu aşhanede çalışmışlardır. İstanbul'dan gönderilen iki doktor tarafından göçmenlerin sağlık kontrolleri yapılmış ve bir doğumhane kurulmuştur.²²²

İlk gelen göçmen kabileleri misafirhanelere yerleştirilmiş ancak bu misafirhaneler yetersiz kalınca camilere de göçmenler yerleştirilmiştir. Tophane Camiine yerleştirilen bir kısım göçmenler Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden gelen camilerin yıpranacağı uyarısı üzerine çıkartılmışlardır.²²³

²²⁰ Zafer Gazetesi, 23 Aralık 1950, s.2

²²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1950, s.1-3

²²² Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1950, s. 5

²²³ Akşam Gazetesi, 5 Ekim 1950, s. 3

Birkaç gün misafirhanelerde kaldıktan sonra çeşitli illerdeki akrabalarının yanlarına giden göçmenler de çok sayıdadır.²²⁴

Göçmenlerin misafirhanelerde kaldığı süre zarfında göçmenlerin geldikleri coğrafi şartlar, meslekleri, yakınlarının bulunduğu şehirlerin belirlenmesi gibi anketler düzenlenmeye çalışılmış ve bu doğrultuda iskân edilmeye çalışılmışlardır. Ancak zaman kısıtlılığı ve profesyonelce yapılamayan anketler iskanın düzenli ve doğru bir biçimde gerçekleştirilmesine engel olmuştur.

1950-1951 Bulgaristan Türklerinin göç hareketinden sonra daha önceki göçlerde yeni göçmen köyleri ya da yaşam alanları oluşturmak yerine var olan köylere göçmenler bölüştürülerek yerleştirilmeye çalışılmışlardır. Bekar göçmenlere 30 dönümlük arazi verilirken evli ve dört çocuğu olan göçmenlere 180 dönümlük arazi devlet tarafından verilmiştir.²²⁵

Var olan köylere göçmenlerin yerleştirilmesine ek olarak yeni köyler kurulması da gündeme gelmiş ve Tarım Bakanlığı Dalaman Devlet Çiftliğinde 500 haneli ve 2500 göçmenin yaşayacağı büyük bir köy kurulma kararı alınmış ve 500 traktörün köye teçhizat olarak verilmesi için çeşitli firmalarla iletişime geçilmiştir.²²⁶

Göçmenler mesleklerine ve yaşadıkları iklimlere göre Türkiye genelinde seçilen birtakım illere yerleştirilmişlerdir. 82 kişiden oluşan bir kafilenin Kayseri'ye yerleştirilmesi buna örnek gösterilebilir.²²⁷

Devletin iskân politikası doğrultusunda göçmenlerin geldiği coğrafya ve uğraştıkları meslekler doğrultusunda daha çok Ege, Marmara, Akdeniz Bölgelerine yerleşmeleri uygun görülse de bu yaklaşımın gerçekleşmesi pek mümkün olmamış ve göçmenler akrabalarının yanlarının bulunduğu bölgelere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Yaşanan bu durum farklı bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur: gecekondulaşma. Devlet tarafından göçmenlerin yaşamaları için belirlediği standartlarda konutlar yapılması hedeflenmiştir. Büyük oranda gerçekleşen bu plan bazı dönemlerde yetersiz bütçe gibi nedenlerle aksamaya uğramıştır. Yukarıda belirtildiği gibi göçmenlerin belirlenen bölgeler dışında akrabalarının yanında yerleşmek istemesi gibi nedenler kendi imkanları ile konut edinmeyi gündeme getirmiştir. Plansız

²²⁴ Akşam Gazetesi, 13 Eylül 1950, s.1-2

²²⁵ Levent Kayapınar, a.g.e. s. 385

²²⁶ Akşam Gazetesi, 11 Ekim 1950, s.1

²²⁷ Hürriyet Gazetesi, 10 Şubat 1951, s. 5

gerçekleştirilen bu yapılar iskansız ve genelde kamu arazilerinin üzerindedir. Bu durumda şehirleşme düzensiz bir hal almakta ve iskansız yapıların yıkılmak zorunda kaldığı yasal olmayan bir durum ortaya çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti göçmenlerin oturabilecekleri konutlar yapmak için projeler geliştirmiş, Kızılay'ın denetiminde göçmenlere ev ve arazi için para yardımı yapılmıştır. İskân edilen 620 aileye 1600 lira dağıtılmış, 10 dönümden 30 dönüme kadar arazi, ev inşaatı için 1000 lira verilmiştir.²²⁸

Göçmenlerin daimî iskân alanları belirlendikten sonra yaşayacakları mesken ve çalışabilecekleri iş yerleri planlanmıştır. Çiftçi göçmenler için köylerde, işçi ve sanatkâr göçmenler için ise kasaba ve şehirlerde farklı iki tipte mesken planlanmıştır. Köy tipi evlerde iki oda ve ek olarak bir ahır bulunmaktadır. Şehir ve kasabalarda ise odalara ek olarak dükkân bulunmaktadır. Var olan köylere eklenen evlerin yapımında göçmenler de çalışmış ve yapı malzemelerinin çoğunluğu köy halkı tarafından temin edilmiştir.²²⁹

Göçmenlerin iskân yerleri belirlendikten sonra çiftçilere üretici hale gelebilmeleri için toprak verilmiştir. Verilen bu topraklar tamamen devlete aittir. Verilen toprak miktarı aile bireylerinin sayısına göre ve toprağın verimliliğine göre belirlenmiştir. En kısa sürede kendi geçimlerini sağlayabilmeleri için bazı tarlalar traktörle sürülüp tohum atılmış şekilde çiftçilere verilmiştir.

Toprak ve İskân Genel Müdürü Haşim İşcan Edirne, Tekirdağ, Kırklareli illerindeki İskân Müdürleri, Toprak Komisyonları Başkanları, Orman İşletme Müdürleri ile yaptığı tetkikler sonucunda göçmenler için bu illerde üç bin konut yapılmasına karar vermiştir. Çengelköy'de kırk, Beykoz'da altmış göçmen evi, İstanbul'da ise Rami semtinde iki bin konut yapılmasına karar alınmıştır.²³⁰ Rami'deki göçmen evlerinin temel atma töreninde yapılan örnek ev gezilmiş ve üç bin evin üç ay içerisinde bitirileceği açıklanmıştır.²³¹

2 Ocak 1952 tarihine gelindiğinde Rami'de yapılacak 2000'den fazla sayıdaki göçmen evinin 700 tanesi hava muhalefetine rağmen tamamlanmıştır. Yapılan evlere su

²²⁸ Raif Kaplanoğlu, a. g. m., s. 4017

²²⁹ Ali TANOĞLU, a.g.m. (e.t.13 Şubat 2019)

²³⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Eylül 1951, 1

²³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1951, 1-3

ve elektrik bağlanmıştır. Evlerin yapımındaki en büyük sıkıntı ise kereste gibi yapı malzemelerine yapılan zamlar olmuştur.²³²

Göçmen konutları için 70 milyon lira harcanmıştır. Bu konutların uygun şartlarda yapılabilmesi için İskân Müdürlüğü'ne bağlı bir teknik büro kurulmuştur. Bu dönemde bu iş için ayrılan paranın 30 milyon lirası Amerikan yardımından sağlanmıştır.²³³

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu dönemde göçmenlerin iskanı ve geçimlerini sağlamaları konusunda Milletlerarası Mülteciler Teşkilatına başvurmuştur. Milletlerarası Mülteciler teşkilatından bir heyet 5 Ocak 1951 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. Devlet Bakanlığı'nın başvurusu ile gelen heyet içinde Teşkilat Umum Müdürü muavini Myeroign ve Müşavir Maurice Lush bulunmakta ve göçmenlerin iskanı ve kendi geçimlerini sağlar hale gelmeleri ile ilgili planlar konusunda çalışmışlardır.²³⁴ Hükümet çeşitli bölgelere dağıtılan göçmenler için yeni birtakım tespitlerde bulunmak için ABD'den de yardım istemiştir. Bu istek sonucunda Marshall Planı İktisadi İş birliği Teşkilatı'ndan Clifford H. Wilson Türkiye'ye gelmiştir.²³⁵

3. 3. Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Yaşadıkları Diğer Sorunlar

Göçmenlerin yaşadığı en büyük zorluk ekonomik kaynaklıdır. Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun geneli göçten sonra geldiği topraklarda sahip olduğu ekonomik refahı kaybetmiştir. Köy arazilerinin göçmenlere konut için tahsis edilmesi halkın bir kısmında tepkilere yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik sıkıntılarını yaşayan yerli halk göçmenlere tanınan bazı kolaylıkları iyi karşılamamıştır. Birtakım vergilerde ve askerlik konusunda uygulanan muafiyetler halkın tepkisine neden olmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki köylerde iskân edilen göçmenlerin ihtiyaçlarının büyük kısmı yine köy halkı tarafından karşılanmıştır.

Göçmenlerin yaşadığı en büyük sorunlardan biri de kendilerini yaşadıkları toplumlarda yabancı hissetmeleridir. Başka topraklarda asırlarca edindikleri farklı kültürleri ve yaşam tarzları göçmenleri yaşadıkları bölgelerde kendileri gibi göçmen

²³² Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ocak 1952, s. 1-6

²³³ Raif KAPLANOĞLU, a. g. m., s.4017

²³⁴ Zafer Gazetesi, 21 Aralık 1950, s. 3

²³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1951, s.1-4

olanlarla ayrı yerleşim alanları kurmaya itmiştir. Bunun ispatı şehir, kasaba ya da köylerde oturdukları yerlerin göçmen mahallesi olarak anılmasıdır. İç içe ya da yan yana bir yaşam sürdürülmesine rağmen göçmenler kendi içlerinde bir yaşam sürdürmeyi tercih etmişlerdir, ayrı sosyal gruplar oluşturmuşlardır. Aynı mahallede farklı futbol takımlarının kurulması ya da kendi içlerinde kız alıp verme buna örnek gösterilebilir. J.W Berry ,” A Psychology of Immigration “ isimli makalesinde yaşanan bu durumu şöyle açıklamaktadır;

“Göç, kültürel etkileşim ve gruplar arası iletişimin en önemli araçlarından biri olduğu için iki toplumun ya da grubun bir potada erimesi gerekmektedir. Bu şekilde yeni bir toplum ya da grup ortaya çıkacaktır.”²³⁶

3. 4. 1950-1951 Göçünü Diğer Göçlerden Ayıran Özellikler

93 Muhaceretinden sonra Osmanlı Devleti muhacirleri boş olan bölgelere yerleştirmeye çalışmış ancak iklim şartları, toprakların tarıma uygun olmaması ve İstanbul ve Rumeli’ye uzaklık gibi nedenlerden dolayı daha çok Edirne, İzmit, Bursa gibi vilayetlere yerleştirilmişlerdir. Bu bölgelerdeki nüfus yoğunluğu ise sıkıntılara neden olmuştur. Ancak devletin sağladığı imkanlarla tarımla uğraşan muhacirler, üretimin artmasına ve milli mücadele sırasında asker ihtiyacının sağlanmasına yardımcı olmuşlar ve milli Türk Devleti’nin kurulmasına katkıda bulunmuşlardır. 93 Muhacereti de gelecek tarihlerdeki göçlerde yaşanacağı gibi devletin hazinesine artı yükler getirdiği için hazinede oluşan açıklar dolayısıyla dış borçlanmaya neden olmuştur.²³⁷ 1950-1951 yıllarında gerçekleşen göç ile 93 Harbinden sonra gerçekleşen göçün ortak yanı Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin gerçekleşen göçler dolayısıyla ekonomik sıkıntıya düşmüş olmasıdır.

1878-1912 yılları arasında gerçekleşen göçlerin önemli bir özelliği ise Osmanlı döneminde oluşmuş olan şehirli, okumuş, zanaatkar elit bir sınıfın neredeyse tamamının Anadolu’ya göçmesiyle Bulgaristan’da kalan Türk nüfusunun çoğunluğunun tarıma dayalı işler yapan ve eğitim seviyeleri daha düşük kimselerdir. Türkiye’ye göç eden

²³⁶ J.W.Berry, “A Psychology of Immigration”, Journal of Social Issues, Vol. 57, No:3, Fall 2001, s. 615-617(e.t. 8 Mayıs 2019)

²³⁷ Nedim İpek, a.g.e., s. 238-239

eğitimli kitle ileride Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve çağdaşlaşma adına yapılan inkılapların hayata geçmesini sağlamışlardır.²³⁸

Cumhuriyet Dönemine baktığımızda göçmen sayısının Bulgaristan ile ilişkilerin durumuna göre artıp azaldığı görülmektedir. 1944 yılında komünist partinin iktidarı ile ortaya çıkan farklı yaklaşımlar 1951 yılında gerçekleşen göçün aktörlerinin de farklı özellikler taşımasına neden olmuştur. Komünist iktidarla birlikte Türk okulları devletleştirilmiş ve Türk çocuklara eğitim zorunluluğu getirilmiştir. Bu yaklaşımın sonucunda 7-14 yaş grubunda okula gitmeyen Türk çocuklarının oranı 1943-44 yılında %75'ten 1952-53 yılında %2,7'ye inmiştir.²³⁹

Ancak 1950-1951 yıllarındaki göçle Türkiye'ye gelen göçmenler Cumhuriyetin kurulma aşamasındaki kadar etkili olamamışlardır. Bunun nedeni bu tarihe kadar göç etmeyip Bulgaristan'da kalan Türk nüfusunun köy hayatını benimsemiş olması ve tarımla uğraşmasıdır. Bu durum Prenslük ve Krallık Döneminde sürdüğü gibi Faşist Hükümetler ve Komünist Dönemde de devam etmiş, Türk nüfusun çoğunluğu köylerde konumlanmıştır. Şehirlerde oturan nüfus 1920'de %7,3 iken, 1926'da % 6.2, 1934'de ise % 5.8'dir. Yani Türklerin %90'ını köylerde yaşamaktadır. Bu durum sonucunda Türklerin katıldıkları toplumlarda entegre olmaları zaman almıştır. 1951-52 göçünden sonra hukuksal engellerin devletçe kaldırılmış olması ve tarıma yönelik arazilerin göçmenlere verilmesi ile tarım faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.²⁴⁰

1989 yılında gerçekleşen Bulgaristan Türklerinin göçünden önceki göçler ile 1950-1951'de gerçekleşen göçün ortak özelliklerinden birisi de gelenlerin savaşlar ya da katı rejimler yüzünden gerçekleşip kalıcı olmasıdır. Göçmenlerin çoğu bir daha ülkelerine dönme şansı bulamamışlardır.²⁴¹

1969-1978 yılları arasında gerçekleşen ve Yakın Akraba Göçü olarak adlandırılan göçün diğer göçlerden farklarından biri gelen göçmen sayısının kısıtlı oluşudur. Gerçekleşen bu göçün ortaya çıkışının nedenlerinden biri 1950-1951 yılları arasında gerçekleşen göçte yakın akrabaların Bulgaristan ve Türkiye arasında parçalanmış olması olsa da göçmen sayısı diğer göçler kadar yoğun olmamıştır. Bunun nedeni ilk etapta bu göçte olumlu yaklaşmayan Bulgaristan'ın Türkiye'den gelen

²³⁸ Levent Kayapınar, a.g.e.s. 374-375

²³⁹ Levent Kayapınar, a.g.e.s. 374-375

²⁴⁰ Levent Kayapınar, a.g.e. s. 383-384-385

²⁴¹ a.g.e. s. 388

taleplere karşı direnmesine rağmen ve kendi sınırlarında yaşayan Türk azınlığın talepleri doğrultusunda Türkiye ile yapılan göç anlaşmasını sınırlı tutmasıdır. Yapılan anlaşma doğrultusunda evli kardeşlerin ve çocuklarının göçüne vize vermemesi buna örnek gösterilebilir. Gerçekleşen bu göçün bir diğer özelliği ise göçün göçmenler tarafından gönüllü bir şekilde gerçekleşmiş olmasıdır. Bulgaristan tarafından göçün desteklenmiyor olması da diğer bir özelliktir. Bulgaristan'ın göçü desteklememesinin nedeni daha önce bahsedildiği gibi azınlıkları yok sayması ve tek bir millet olarak görme politikasından dolayıdır. Desteklememesinin ikinci nedeni ise Türk nüfusun oranının Bulgar nüfusa göre artıyor olması ve nüfusta ortaya çıkabilecek dengesizlik korkusudur.²⁴²

1989 yılında gerçekleşen göçün 1950-1951 yılında gerçekleşen göç ile benzer tarafı asimilasyon politikalarının uygulanmış olmasıdır. Ancak farklı olan tarafı ise 1950-1951 göçünde ilk etapta azınlığın homojen nüfus oluşturulabilmesi için çeşitli yöntemlerin kullanılmış olması ve bu yaklaşımın işe yaramadığı ortaya çıktıktan sonra asimile edilemeyen nüfustan kurtulabilmek için göçe zorlanmasıdır. Ancak 1989 yılında gerçekleşen göçten önce herhangi bir çekince duyulmadan bir milyona yakın Türkün isim değiştirme politikası direkt uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamanın sorumlusu her ne kadar Bulgaristan'da buluna küçük bir elit grup tarafından "açık sır" olarak değerlendirilse de dönemin Başbakanı Jivkov zaman içerisinde bu sorumluluktan kurtulmaya çalışmıştır. Ancak tarihi süreç içerisinde değerlendirildiğinde bu dönemde yönetimde bulunan herkesin Türklere uygulanan bu asimile politikası içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 1989 göçünün yaşandığı dönemde devlet-toplum arasında güvensizlik sürdüğü için asimilasyon politikaları direkt uygulanmaya başlanmıştır denilebilir.²⁴³

1989 göçünün bir benzerliği de Türk azınlığın uygulanan politikaları açlık grevi ve kitlesel gösteriler ile protesto etmesidir. Bu protestolar üzerine komünist lider Jivkov Türkiye'nin 300 bin kişiye kapılarını açmasını istemiştir. Bu göçün diğer bir farkı ise gelen 300 bin kişinin yarısına yakınının geri dönmüş olmasıdır. Türkiye'deki yaşam koşullarının eksikliği sebep gösterilmiştir bu geri dönüşlere.²⁴⁴1950-1951 göçü

²⁴² Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 336,337,338, 339

²⁴³ Mustafa Türkeş, a.g.m., s.599,600

²⁴⁴ Rossen Vassilev, **Restoring The Ethnolinguistic of Bulgaria's Turkish Minority**, Etnopolitics, Vol. 9, No. 3-4 ,2010, s. 298(e.t. 9 Mayıs 2019)

öncesinde de uygulanan politikalara ve zulümlere karşı protestolar ve direnç gösterme gerçekleşmiş ve çok sayıda kişi tutuklanmış ve kamplara gönderilmiştir. Bazı kimselerin akıbeti bilinmemiştir. Ancak 1950-1951 göçünden sonra Bulgaristan'a geri dönüş olmamıştır.

SONUÇ

93 Harbi sonunda Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Bulgar Prensiğinin kurulmasıyla Rumeli topraklarından Anadolu'ya geri dönüşler başlamıştır. Bu göç hareketleri Cumhuriyet öncesinde savaşlar sebebiyle gerçekleşirken Cumhuriyet sonrası dönemde iki ülke arasında yapılan antlaşmalar ile göç edilmiştir. Ancak yapılan bu antlaşmaların maddelerine riayet edilmediği durumlar ortaya çıkmıştır. 1950-1951 Göçünde 250 bin göçmenin Türkiye'ye üç ay içerisinde kabul edilmesi talebi ve bu kısa süre içerisinde göçmenlerin mallarını elden çıkarma imkânı bulamaması buna örnek gösterilebilir.

Bulgaristan'dan gerçekleşen göçlere rağmen günümüzde Türk ve Müslüman grupların varlığı devam etmektedir. En son 1989 yılında gerçekleşen büyük göçten sonra kitlesel göç gerçekleşmemiştir. Bu durum Bulgaristan'da yaşayan azınlıkların siyasi ve sosyal haklardan ne kadar faydalanabildiği ile ilgilidir. Bulgaristan'ın azınlığa uyguladığı siyasetin yumuşadığı dönemlerde göç azalırken sertleştiği dönemde göç artmaktadır.

Bulgaristan'ın 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra topraklarında bulunan Türk azınlığı yok saymak istediği ve yok saymadığı zamanlarda ise kendi homojen toplumuna entegre edemediği bu gruptan çeşitli şekillerde kurtulmaya çalışıldığı yapılan bu çalışma sonrasında anlaşılabilir. Bu azınlıktan kurtulmak için çeşitli yollara baş vurulmuştur. Başvurulan bu yollar Bulgaristan'daki siyasi sistemin yapısına göre şekillenmiştir. 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında hayatta kalmayı başaran Türk azınlık canlarını kurtarmak için kaçarcasına göçe baş vurmuşlardır. Cumhuriyet Dönemindeki göçlerde ise Bulgaristan'ın farklı asimilasyon yollarına başvurduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1920'li dönemde Bulgaristan'daki faşist yönetim asimile edemediği Türk azınlığı kamplara göndermeyi ve zor şartlarda çalışmayı zorunlu kılmışken komünist sistemin 1946 yılında iktidarı ile kendi nüfusuna entegre etmek amaçlı Bulgarlarca birtakım tavizlerin verildiği görülmektedir. Ancak eğitimin Türkçeleştirilmesi gibi tavizlerin işe yaramadığı görülünce yine bu azınlığı yok etme amaçlı göçe zorlama yollarına başvurulduğu izlenmiştir.

1950-1951 yılında Bulgaristan Türklerinin göçünün sebeplerine baktığımızda Bulgaristan açısından ve Türkiye açısından farklı değerlendirildiğini görmekteyiz.

Bulgaristan açısından baktığımızda siyasi konjonktür gereği karşı kutupta yer alan Türkiye'nin kendi topraklarında barındırdığı azınlığı tehlikeli kabul etmiştir. Homojen ulus yapısını oluşturmak isteyen Bulgaristan asimile etmeye çalıştığı bu azınlığı göç ile azaltmak isterken aynı zamanda karşı kutuptaki Türkiye'nin zor durumda kalmasını kendi çıkarlarına uygun görmüştür. Ancak kitlesel göçün sonucunda oluşacak iş kaybını engelleyebilmek amacıyla göçe yönelik izlediği politikalarda endişeye düşmüş ve göçü çabuklaştırarak göçün tamamlanmasını ve bir an önce geride kalan azınlık nüfusun işlerine geri dönmesini istemiştir.

Türkiye açısından ise göçün nedenleri bu dönemde Batıya olan yakınlığının Bulgaristan açısından tehlikeli görülmesi ve bu sebeple Bulgaristan'ın Türkiye'yi zor durumda bırakmak istemesidir.

1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye gerçekleştirdikleri göçün Türkiye için ekonomik anlamda ciddi sıkıntılara neden olduğu açık bir gerçektir. Türkiye Devleti ekonomik anlamda büyük sıkıntı yaşamış olsa da siyasi yetkililer de halk da göçmenleri soydaşları olarak görmüş ve imkanları dahilinde tüm yardımları gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Türkiye Devleti'nin göçe yönelik çok sistematik bir iskân politikası bu dönemde olmasa da kısa sürede göçmenler için organize olunmuş ve bir göç programı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yabancı kaynaklardan kısıtlı yardım almasına rağmen göçmenler için barınma ve kendi geçinme şartlarını oluşturana kadarki ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Sivil halk kendi imkanları doğrultusunda elinden gelen çabayı soydaşları için göstermekten çekinmemiştir. Her ne kadar göçmenler ilk etapta toplum içinde sosyal ve kültürel anlamda yabancılaşma çekseler de zaman içinde topluma entegre olmuş ve üretici hale geçmişlerdir.

Türk Dış Politikası açısından 1950-1951 göçünü değerlendirecek olursak; Ekonomik olarak yapılan tek yardım ABD tarafından gönderilen 30 milyon dolardır. Bu yardım ve ABD'nin göçmenlere olan ilgisi Batıya yönelen Türkiye'yi ABD'ye daha da yakınlaştırmıştır. Sovyetlerin desteğini alan Bulgaristan'ın Türkleri göçe zorlaması, Türkiye Cumhuriyeti tarafından daha büyük bir tehdit olarak algılanmış ve NATO'ya girme isteğini arttırmıştır. Balkan coğrafyasındaki komünist ideolojide birleşen ülkelerin uzaklaştırdığı Yugoslavya ile Bulgar tehdidini hisseden Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerini yakınlaştırmak için girişimlerde bulunmuştur. Dolayısıyla Türklerin zorunlu göçü Soğuk Savaş'ın daha da derinleşmesine neden olmuştur. Oluşturduğu tedirginlik

1953 Balkan Pakti'nin kurulmasının da sebepleri arasındadır. Ve bu dönemde Bulgaristan ile Türkiye arasında yaşanan sıkıntılar iki ülke arasındaki ilişkilerin ciddi anlamda bozulmasına neden olmuştur.

Bu çalışmadan anlaşılacağı üzere göçmenler, karar alıcılar tarafından siyasetin bir aracı olarak kullanılabilir. Bulgaristan'dan gerçekleşen 1950-1951 yıllarındaki göç de bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAP

- AĞANOĞLU, H. Yıldırım . Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç. İstanbul: Kumsaati Yayınları.2001.
- AKGÜR, Zeynep Gökçe . Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları .2008.
- AKKAYAN, Taylan . Göç ve Değişme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. 1979.
- AKÖZ, Alaattin ve Yörük DOĞAN . Konya Çalışmaları Göç ve İskân. Konya: Palet Yayınları. 2017.
- ALP, İlker. Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi, 1878-1989. Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları. 1990.
- ASALAN, Ali . Balkanlarda Yaşanan Göç mü Göçerilme mi? A.F. Örenç ve İ. Mangaltepe. (Der.), Balkanlar ve Göç. Bursa: Bursa Kültür A. Ş. Yayını. 2013.
- BAĞCI, Hüseyin. DP Dönemi Dış Politikası. Ankara: Odtü Yayınevi . 1990. 1990
- BIÇAKLI, H. Avni . Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, 1878-2008. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. 2016.
- DAYIOĞLU, Ali . Toplama Kampından Meclise Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı. İstanbul: İletişim Yayınları. 2005.
- DEMİREL, Cansu Akbaş . Türkiye'deki Suriyeliler ve Hükümet Politikaları. Lilüfer KÖRÜKMEZ ve İlkay SÜDAŞ. (Der.), Göçler Ülkesi: Akışlar, Göçmenler, Araştırmacılar içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2015.
- EGM. . Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Daire Başkanlığı. 2015.
- FAİST, Thomas. Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar. İstanbul: Bağlam Yayınları. 2003.
- GREENHILL, Kelly M. Weapons Of Mass Migration- Forced Displacement, Coercion, And Foreign Policy. Cornell University Press. 2010.
- HALAÇOĞLU, Yusuf . 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 2014.
- İÇDUYGU, Ahmet . Kentler ve Göç-Türkiye-İtalya-İspanya. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2012

- İÇDUYGU, Ahmet ve Biehl, Kristen. Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi. Ahmet İçduygu (Der.), Kentler ve Göç, Türkiye, İtalya, İspanya içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2012.
- İÇDUYGU, Ahmet . Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada "Ulus Devleti Korumak ve İnşa Etmek". B. Push ve T. Wilkoszewski. (Der.), Türkiye'ye Uluslararası Göç. İstanbul: Kitap Yayınevi . 2010
- İNALCIK, Halil . Tanzimat ve Bulgar Meselesi. İstanbul: Kronik Kitap. Osmanlı Tarihi Dizisi: 14. 2014.
- İPEK, Nedim . İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler. Trabzon: Serander Yayınları. 2006.
- İPEK, Nedim . Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, 1877-1890. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1999.
- JELAVICH, Barbara . Balkan Tarihi 18.19 Yüzyıllar. Cilt 2. Küre Yayınları. 2006.
- KÂMİL, İbrahim . Bulgaristan Türkleri ve Göçler, Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeler. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi. 2018.
- KARPAT, Kemal H. . Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm. Ankara: İmge Kitabevi. 2003.
- KARPAT, Kemal H. Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma Ve Göçler. İstanbul: Timaş Yayınları. 2010.
- KİRİŞÇİ, Kemal ve KARACA Sema . "Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları".M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya. (Der), Türkiye'nin Göç Tarihi,14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2015
- McCARTHY, Justin. . Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı: 1821-1922. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 2018.
- MÜTERCİMLER, Erol ve ÖKE, Mim Kemal. Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası. İstanbul: Alfa Basım-Yayım Dağıtım. 2004.
- ORAN, Baskın . Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınları. 2018.
- OZANKAYA, Özer . Toplumsal Terimler Sözlüğü. Ankara: Savaş Yayınları. 1984
- ÖCALAN, Hasan Basri . Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü-Bugünü- Yarını. Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları. 2001.

- ÖNER, Aslı Şirin ve Öner, Suna Gülfer Ihlamur . Uluslararası İlişkilerde Göç, Olgular, Aktörler ve Politikalar. İstanbul: Der Yayınları. 2018.
- ÖRENÇ, Ali Fuat ve Mangaltepe, İsmail . Balkanlar ve Göç. Bursa: Bursa Kültür A.Ş. 2013.
- ÖZDAL, Barış . Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye. Bursa: Dora Basım -Yayın. 2018.
- ÖZTÜRK, Sait . Devlet Hikayeleri: Kimliğin Kaybı ve Yeniden Yenisinin Kazanılması. Neriman Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu (Ed.), 89 Göçü, İstanbul: BALKAR & BALMED. 2018.
- PERRUCHOUD, Richard. Göç Terimleri Sözlüğü. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü. 2009.
- PUSCH, Barbara ve Wilkoszewski, Tomas . Türkiye'ye Uluslararası Göç. İstanbul: Kitap Yayınevi. 2010.
- SANDER, Oral . Siyasi Tarih, 1918-1994. Ankara: İmge Yayınevi. 2013.
- SANDER, Oral . Balkan Gelişmeleri ve Türkiye,1945-1965. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. 2018.
- SANDER, Oral . Türkiye'nin Dış Politikası. Ankara: İmge Yayınevi. 2013.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk . Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. İstanbul: Der Yayınları. 2012.
- ŞİMŞİR, Bilal N. . Bulgaristan Türkleri. Ankara: Bilgi Yayınevi. 2012.
- ŞİMŞİR, N. Bilal . Balkanlar ve Türkiye.Hasan Basri Öcalan. (Der.), Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü, Bugünü, Yarını. Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.2012.
- TOĞROL, Beğlan . Direniş, Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelenmesi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası. 1991.
- TÜRKEŞ, Mustafa . 1989 Göçü Nasıl Konumlandırılmalıdır ve Sistemik Midir.Neriman Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu (Edt.), 89 Göçü, İstanbul: BALKAR&BALKAMED. 2012.
- UNAT, Nermin Abadan . Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları . 2017.
- WOLFF, Robert. Lee . The Balkans In Our Time. Massachuset: Harvard University Press. 1956.
- YALÇIN, Cemal . Göç Sosyolojisi. Ankara: Arı Yayıncılık. 2004.

- YILDIZ, İbrahim . Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası. Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları. 2018.

MAKALELER

- ASLAN, Zehra . “Türk- Bulgar İlişkileri Çevresinde Türkiye’nin Bulgaristan’da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Politikası:1923-1950”. Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı: 69. İstanbul: Stratejik Araştırma Merkezi Yayını. 4088. 2015.
- DOKUYAN, Sabit . “Bulgaristan Türklerinin İkinci Dünya Savaşı Ardından Anadolu’ya Göçleri”. Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı: 69. İstanbul: Stratejik Araştırma Merkezi Yayını. 4160. 2015.
- EMİNOV, Ali , “Turks and Tatar In Bulgaria and The Balkans” , Nationalities Papers, Vol.28, No:1. 2010.
- EMİNOV, Ali , “The Turks in Bulgaria: Post 1989 Developments”, Nationalities Papers, Volume 27, Issue 1,1999.
- HALAÇOĞLU, Ahmet .” Bulgar Mezalimi”. Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı: 69. İstanbul: Stratejik Araştırma Merkezi Yayını. 3807. 2015.
- KAPLANOĞLU, Raif . “Türklerin Unutmak İstedığı Büyük Acılar: Rumeli’den Bursa’ya Göçler”.Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı: 69. İstanbul: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını. 4012. 2015
- KÖKSAL, Yonca, ”Transnational Networks and Kin States: The Turkish Minority in Bulgaria,1878-1940”, Nationalities Papers, Vol. 38, No 2, March 2010, (<http://www.infomaworld.com>)
- PETKOVA, Lilla, “The Ethnic Turks in Bulgaria; Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations, 1947-200”, The Global Review of Ethnopolitics, Vol 1, Sayı:4,June 2002
- TEİTELBAUM,S.Michael, “Immigration, Rafugees and Foreign Policy,InternationalOrganization, 1984, Vol. 38, Issue 03
- TANOĞLU, Ali . “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 14. Sayı 1-4, 1952
- VASİLEVA, Direna. “Bulgarian Turkish Emigration and Return”, The International Migration Review, Vol: 26, (<https://www.jstor.org/stable/2547061>) 1992.
- VASİLEV, Rossen, Restoring the Ethnolinguistic of Bulgarians’s Turkish Minority,Ethnopolitics,Vol.9, No. 3-4. 2010.

İNTERNET ERİŞİMLERİ

- www.tdk.gov.tr
- www.mülteci.org.tr
- <http://ec.Europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european-migration-network/glossary/index-m-en.htm>

SÜRELİ YAYIN

- Yeni Türkiye Dergisi, 69. Sayı, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı 4, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayını
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (1950- 1951) Cilt4- Cilt 7- Cilt 8
- Milliyet Gazetesi
- Hürriyet Gazetesi
- Cumhuriyet Gazetesi
- Akşam Gazetesi
- Zafer Gazetesi
- The New York Time's Gazetesi